

DELHİ TÜRK SULTANI ALÂEDDÎN MUHAMMED-ŞÂH HALACÎ'NİN HİNDİSTAN'DAKİ SEFERLERİ

S. HALÛK KORTEK

Türkler'in tarih boyunca kurduğu önemli devletlerden birisi de İslâm dininin Hindistan'da yayılmasında büyük rolü olan Delhi Sultanlığı (1206-1526)'dır. Milâdî 1414 tarihine kadar Delhi Sultanlığı, Türk kökenli hânedanlar tarafından idare edilmiştir. Bunlar; Muizziler (1206-1290), Halaciler (1290-1320), Tuğluluklar (1321-1413)'dir. Sultanlığın kurucusu Kutbeddîn Aybeg (1206-1210), Gazneliler'in çöküşünden sonra Afganistan'da hüküm süren Gurlu hükümdarlarından Muizzeddîn (Şihâbeddîn) Muhammed (1173-1206)'in gulâmı ve önde gelen kumandanlarından birisi idi. Gurlular'ın 1192'de müttefik Hindû racalarına karşı kazandığı Tarain (Triori) zaferi, Müslüman Türkler'in Hindistan'a yaptıkları akınlara hız kazandırmış ve kuzey Hindistan'da Türk idaresinin kurulmasının ilk adımını oluşturmuştur. Muizzeddîn Muhammed'in Horasan'da bulunmak zorunda olduğu zamanlarda, Hindistan fütuhâtını Kutbeddîn Aybeg idare etmekteydi¹. Aybeg, Ganj ve Cumne nehirleri arasında kalan şehirler ile kaleleri ardarda fethetmiş ve kuzey Hindistan'da Hindû nüfuzunu büyük ölçüde kırmayı başarmıştı. Gurlu hükümdarı Muizzeddîn Muhammed'in 1206'da bir suikaste kurban gitmesi üzerine, Gurlular Devleti'nin güney bölümü onun kumandanları arasında paylaşıldı. Bunlardan Tâceddîn Yıldız Gazne'de, Nâsireddîn Kabaca Multân ve Uça (Uccha)'da, Muhammed Bahüyâr Halacî Bihâr ve Bengâl'de bağımsız birer devlet kurdular². O sırada Gurlular'ın Hindistan velî'ahdı (*velî'ahd-i Hindûstân*) bulunan Aybeg ise, Lâhor'da "Sultan Kutbeddîn" unvanıyla tahta çıktı (18 Zilkâde 602/26 Haziran 1206). Böylece Delhi Türk Sultanlığı'nın temelleri atılmış oluyordu³. Kutbeddîn

¹ Erdoğın Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1993, s. 322; M. Fuat Köprülü, "Aybeg" mad., *İA*.

² Minhâceddîn Ebû Ömer Osman b. Sirâceddîn Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri*, I, (nşr. Abdülhayy Habibi), Tahran 1984, s. 406-407.

³ Fahreddîn Mübârekşâh Merverrûdî, *Târih-i Fahreddîn Mübârekşâh*, (ed. E. Denison Ross), London 1927, s. 28; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri*, I, s. 417; Ayrıca bk. J. Burton-Page, "Hind", mad., *EP*.

Aybeg'in kurmuş olduğu "Selâtin-i Muizziye" veya "Muizziler" adlarıyla da anılan bu hânedan, 1290 yılına kadar devam etmiştir. Aybeg'in haleflerinden İltutmuş devri (1211-1236), Delhi Türk Sultanlığı için bir gelişme dönemi oldu. İltutmuş, Tâceddîn Yıldız ve Nâsireddîn Kabaca'yı bertaraf ettikten sonra kuzey Hindistan'da Türk-İslâm hâkimiyetini yeniden kurup sağlamlaştırdı. Kuzeydeki Moğol tehlikesini, Sultan Celâleddîn Hârezmşâh'ın Hindistan'a sığınma isteğini geri çevirerek (1224), uzaklaştıran İltutmuş, öte yandan Hind gazâlarına devam etmiş ve 1232'de Gvalyor, 1234'te Bhilsa ve Ucceyn'i fethetmek suretiyle Vindhya sıradağlarının kuzeyindeki bölgeye hâkim olmuştu. Sultan İltutmuş ayrıca Abbâsi halifesi Mustansır Billâh tarafından, "en-Nâsırü emîrül-mü'minîn" unvanını alarak tanınan ilk Delhi Sultanıdır⁴.

İltutmuş'un 1236'da ölümünden sonra devletin idaresi, onun kırk Türk memlûk emîrinin (Çihilgân) eline geçti. Emîrler, nüfuzlarını devam ettirmek için zayıf hükümdarları tahta çıkarttular. Bu nedenle de 1236-1246 devresi, Delhi Sultanlığı için bir karışıklık devri oldu. Sultanlığın birliğini ancak yetenekli bir devlet adamı olan Balaban'ın önce nâ'ibliği, sonra da bağımsız idaresi temin etti. Aslen İltutmuş'un kırk Türk gulâmından biri olan Balaban, yaptığı reformlarla sultanlığı sağlam bir askerî ve idârî temel üzerine oturtmuş, Hind gazâları yerine kuzeyden sultanlığı tehdid eden Moğollar ile mücadeleyi ön plânda tutmuştur⁵. Balaban'ın 1287'de ölümü üzerine emîrler, onun torunlarından Keykubâd'ı "Sultan Muizzeddîn" unvanıyla tahta çıkarttular. Zayıf karakterli Muizzeddîn, Balaban'ın koymuş olduğu kuralları kaldırıp zevk ve sefahat hayatını tercih etti. Neticede ağır hastalanınca, tahttan uzaklaştırılıp yerine küçük yaştaki oğlu Keyümers geçirildi. Ancak onun nâ'ibi Halaç emîrlerinden Melik Firûz, sultanlığın idaresini ele geçirerek "Sultan Celâleddîn" unvanıyla tahta çıktı ve Muizziler'e son verdi (1290)⁶. Muizziler'in yerini alan Halaç ailesi, aslında eski bir Türk kabilesi olan ve kesin olarak tesbit edilmeyen bir tarihte Türkistan'dan göç edip doğu Afganistan ve Hindistan'ın kuzey hududlarında yerleşmiş bulunan Halaç Türkleri'ne mensupdular⁷. Gurlular'ın 1192'den itibaren Hindistan'a yaptuk-

⁴ Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, I, s. 440-444.

⁵ Ziyâeddîn Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, (nşr. Seyyid Ahmed Hân), Osnabrück 1981² s. 25 vd.; Köprülü, "Balaban" mad., *İA*.

⁶ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 172-173; Ayrıca bk. S. Moinul Haq, "Khaldîs" mad., *Ef²*.

⁷ Halaçlar'ın yaşadıkları yerler hakkında bk. *Hudûd al-'Âlam, The Regions of the World*, 372 A.H.- 982 A.D., (İng. trc. V. Minorsky), London 1937, s. 111; Köprülü, "Halaç" mad., *İA*;

ları akınlarda, Halaç emîrleri ve Halaç Türkleri önemli rol oynamışlardı. 1290-1320 yılları arasında Delhi Sultanlığı'nı idare eden Halacîler hânedânının en göze çarpan şahsiyeti, kendisini ikinci bir İskender (Sikenderü's-sânî)⁸ olarak gören Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî (1296-1316), o devre kadar hiçbir müslüman hükümdarın teşebbüs etmediği bir dizi sefer düzenleyerek, İslâm dinini Hindistan'ın en güney ucuna kadar götürmüş ve bütün Hindû racalarını itaat altına almayı başarmıştı. Şimdi onun meliklik ve sultanlık devirlerinde izlediği fetih siyasetini açıklamaya çalışalım:

Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî, melikliği sırasında Hindistan üzerine iki sefer tertiplemiştir. Bunlardan özellikle ikincisi yani Devagîri (bugünkü Devletâbâd) seferi, Müslüman Türkler'in Hindistan içlerine yaptıkları ilk sefer olması bakımından büyük bir önem taşır. İlki olan Bhilsa (Vidişa) seferi ise, bir yağma akımı niteliğinde fakat, Devagîri seferi için bir hazırlık ve keşif harekâtı olmuştur.

Bhilsa Seferi

Melik Alâeddîn Halacî, 691 (1292) yılının sonlarına doğru amcası Sultan Celâleddîn Fîrûz-Şâh Halacî'nin iznini alarak Bhilsa üzerine sefere çıktı. Betva nehri kıyısında bir kasaba olan Bhilsa, o sırada Hindûlar'ın idaresindeydi. Melik Alâeddîn Halacî emrindeki kuvvetlerle iktâ'ı olan Karra'dan harekete geçti. Önce Uceyn'e giden yolu Hindûlar'dan temizleyen Alâeddîn, daha sonra âniden Bhilsa'yı ele geçirdi ve şehri yağmaladı. Bu akında Hindular'ın Betva nehrinin yatağına sakladıkları bronz putlar ortaya çıkarıldı ve tapınaklar tahrip edildi. Bhilsa'dan ele geçirilen ganîmet ile putlar sefer dönüşü Sultan Celâleddîn Fîrûz-Şâh'a takdîm edildi. Putlar sultanın emriyle, Müslüman halkın çîğnemesi için Delhi'nin Bedâûn Kapısı⁹ önünde yere atıldı. Melik Alâeddîn'in kazandığı bu zafer ve kendisine sunduğu hediyelerden çok memnun olan Sultan Celâleddîn, onu 'Âriz-ı memâlik¹⁰

Emel Esin, "Bütân-ı Halaç (M. VII-X. Yüzyıllarda Halaç Kültürünün Sanat Eserlerinde Akisleri)", *Türkîyat Mecmuası*, XVII, s. 52 vd.

⁸ Bu ibâreyi Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî'nin paralarında da görmek mümkündür. Bunun için bk. İbrahim Artuk-Cevriye Artuk (Haz.), *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, İstanbul 1974, s. 881; H. Nelson Wright, *The Coinage and Metrology of the Sultâns of Dehli*, New Delhi 1974, s. 88.

⁹ XIV. yüzyılın ilk yarısında Hindistan'ı gezen seyyâh İbn Battûta (*Rihle*, II, Mısır 1938, s. 17), Bedâûn Kapısı'nın Delhi şehrinin en büyük kapılarının birisi olduğunu kaydetmektedir.

¹⁰ 'Arz-ı memâlik veya 'Ariz-i vâlâ adıyla da anılan 'Arz-ı memâlik, askerî işlerle uğraşan Divân-ı 'arz-ı memâlik'in başı idi. Görevi, ordudaki askerleri, teçhizatlarını ve hayvanlarını tefüş

tayin etmekle kalmamış, Karra'ya ilâve olarak Avadh (Oudh) vilâyetinin idaresini de vermişti. Diğer yandan Melik Alâeddîn, Bhilsa'da iken Devagiri racasının muazzam bir servete sahip olduğunu ve fillerinin çokluğunu duymuştu. Burayı ele geçirmek için plânlar yapan Alâeddîn, sultanın haberi olmadan Devagiri üzerine yürümek istiyordu¹¹.

Hırslı ve kurnaz mizacdaki Melik Alâeddîn'in asıl niyetinin Sultan Celâleddîn Fîrûz-Şâh'ı ortadan kaldırıp Delhi Sultanlığı tahtına oturmak olduğu rivâyet edilir. O, Devagiri'den yüklü bir ganîmet elde ettiği takdirde ileri gelen emîr ve devlet adamlarını kendi tarafına çekerek plânını uygulamayı düşünmekteydi. Nitekim Bhilsa seferi dönüşünde, Sultan Celâleddîn'den Çanderi¹² ve civarına bir sefer tertiplemek ve iktâ'ı olan Karra ve Avadh vilâyetlerinin vergisini bir defaya mahsus Delhi'ye göndermeyip düzenlenecek sefer için bir ordu kurmak hususlarında izin kopartmayı başardı¹³. Daha sonra Karra'ya geri dönen Alâeddîn, sultana söylediğinin aksine Çanderi'ye değil, önceden plânladığı gibi Devagiri Racialığı üzerine yapacağı seferin hazırlıkları ile meşgul oldu (693/1294)¹⁴.

Devagiri Seferi

Devagiri bölgesi, kuzey Hindistan ile Dekken yarımadası arasında yer almaktaydı ve milâdî VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar kuzeyden gelen hiç bir akına maruz kalmamıştı. Önceleri Çalukya Hânedânı'nın idaresindeki bu bölge, onlara bağlı olan Yadava hükümdarlarının eline geçtikten sonra büyük ve zengin bir devlet hâline gelmişti. Bu hânedândan Alâeddîn Halacî'nin çağdaşı Ramaçandra Deva (Râm Dîv)'nin 25 yıllık hükümdarlığı çok parlak geçmiş, Mâlva ve Mysore (Meysor)'u işgal eden Ramaçandra, Hindistan'ın en kudretli racası olmuştur. Ayrıca onun veziri Hemadpant sâyesinde Devagiri hazinesi dolmuş, ülke refaha kavuşmuş ve ticâret gelişmişti¹⁵.

etmek, sayımını yapmak gerektiğinde yeni asker yazmak ve askerlerin maaşlarını ödemek (Bk. İshîaq Husain Qureshi, *Administration of the Sultanate of Dehli*, Karachi 1958, s. 85).

¹¹ Emîr Husrev Dihlevî, *Miftâhu'l-fütûh*, Süleymaniye Küt., Hekimoğlu Ali Paşa Kit., nr. 651, vr. 468^a; Ziyâeddîn Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, s. 220.

¹² Çanderi, 1293-95 yılları arasında bugün Cansi bölgesindeki Lâlitpûr'un 32 km. batısında yer alan Çanderi köyünün çok yakınındaydı. 1304-1307 yılları arasında ise şimdiki yerine gelmiştir (Bk. Kishori Saran Lal, *History of the Khaljîs*, 1290-1320, London 1967, s. 40).

¹³ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, s. 220-221; Hâce Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, I, Kalkûta 1913, s. 128-129.

¹⁴ Muhammed Kâsım Hindûşâh Firişte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, I, Kanpûr 1884, s. 94-95.

¹⁵ Lal, *a.g.e.*, s. 38-39.

Alâeddîn Halacî, 7-8 bin süvariyle¹⁶ Karra'dan Devagiri'ye doğru yürüdü (19 Rebiülâhır 695/25 Şubat 1296)¹⁷. Fakat asıl maksadını gizlemeye gayret gösterdi ve Çanderi seferine çıkıyormuş gibi davrandı. Yokluğunda Karra ve Avadh'ın idaresine yakın arkadaşı Melik Alâülmülk¹⁸ bakacaktı. Melik Alâeddîn'in gizli plânlarını bilen Alâülmülk'ün diğer bir görevi ise, Alâeddîn seferde iken, onun hakkında Sultan Celâleddîn Fîrûz-Şâh'a yalan haberler ulaştırmaktı¹⁹.

Alâeddîn, en kısa zamanda hedefe ulaşip başarıyla geri dönmek zorundaydı. Bu nedenle Dekken'deki güçlü Hindû racalarının düşmanlığını uyandırmamaya, Delhi'deki melik ve emîrlerin şüphesini çekmemeye ve Çanderi'ye yapılacak sefer için gerekli süreden fazlasını kaybetmemeye özen gösterdi. Önce Çanderi ve Bhilsa'yı geçti, Vindhya sıradağlarını ve yolu üzerindeki nehirleri aşıp iki ay süren yolculuktan sonra Berar bölgesindeki İliçpûr'a²⁰ ulaştı. Burada ordusunun dinlenmesi için iki gün konaklayarak kuvvetlerini düzene soktu²¹. Alâeddîn, İliçpûr'da iken durumlarını şüpheli gördüğü yerel idarecileri ve halkı sâkinleştirmek maksadıyla, kendisinin Sultan Celâleddîn'in sarayında seilmeyen bir kişi olduğu için Devagiri racalığına bağlı olan Telingana bölgesindeki Racamundri (Racmundri) racası ile ittifak yapmaya gelmiş olduğuna dair bir söylenti yaymıştı²². Bundan sonra ordusuyla İliçpûr'dan ayrılan Melik Alâeddîn, Devagiri'nin yaklaşık 20 km. batısındaki Ghati Lacura geçidinden geçti ve Devagiri racası Ramaçandra'ya tâbi bir Hindû reisi olan Kanha'nın hâkimiyet sâhasına girdi. Kanha, Alâeddîn ile savaşmak üzere adamlarını topladı. Başlangıçta Kanha'nın kuvvetleri üstünlük sağladılarsa da, Alâeddîn'in ordusu karşısında ağır kayıplar vererek geri çekilmeye mecbur oldular.

¹⁶ Berenî (*Târîh-i Fîrûz-şâhî*, s. 222), Melik Alâeddîn'in 3-4 bin süvari ve 2 bin yaya asker ile, Firişte (Gülşen, I, s. 95)ise, 7-8 bin süvariyle yola çıktığını kaydetmektedir. Ancak o zamanın şartlarında Devagiri gibi uzak bir yere yaya askerle gidilmiş olması pek muhtemel gözüküyor. Bu nedenle Firişte'nin verdiği rakam bizce daha akla yakındır.

¹⁷ Emîr Husrev Dihlevî, *Hazâ'inü'l-fütûh* (*Khazain-ul-Futuh*), (İng. trc. Wahid Mirza), Lahore 1975, s. 5.

¹⁸ Melik Alâülmülk, tarihçi Ziyâeddîn Berenî'nin amcası olup, Alâeddîn Halacî'nin sultanlığı zamanında uzun bir süre Delhi kutvalliği yapmıştı (Bk. Berenî, *aynu yer*).

¹⁹ Berenî, *aynu yer*; Krş. Lal, a.g.e., s. 40.

²⁰ İliçpûr, o sıralarda yerel Hindû hânedanlarından Yadavalar'ın bir ileri karakolu idi (Bk. Lal, *aynu yer*).

²¹ Berenî, *aynu yer*; Krş. Lal, a.g.e., s. 41.

²² Firişte, *Gülşen*, I, s. 95; Ayrıca bk. *Cambridge History of India*, III, Turks and Afghans, (ed. Wolseley Haig), Cambridge 1928, s. 96.

Alâeddîn Halacî savaşı kazanmış ama, Dekken halkının döğüşken tabiatında olduklarını görmüştü. Bu sebeple asıl hedefi olan Devagiri üzerine harekete geçmeden önce, kumandanları ve askerleriyle görüşerek, onları tehlikelere karşı uyardı ve kazanacakları serveti gözlerinde canlandırmak suretiyle teşvik etti²³. Alâeddîn'in ordusu Devagiri önlerine ulaştığında, Raca Ramaçandra şehirde bulunuyordu. Ancak Devagiri ordusu, Ramaçandra'nın büyük oğlu Singhana Deva'nın kumandası altında uzak bir yere muhtemelen güneydeki Hoysala racalarının ülkesine gitmişti. Dehşete kapılan Ramaçandra, şehir halkı ve hizmetkârları arasından aceleyle topladığı 2-3 bin kişilik bir kuvveti Alâeddîn'i karşılamak için Ghati Lacura'ya gönderdi²⁴. Şehirden birkaç kilometre uzaklıkta yapılan savaşta Hindû kuvvetleri bozguna uğratıldı. Ordusunun mağlup edildiğini öğrenen Ramaçandra, Devagiri kalesine kapanıp elindeki cüz'i kuvvetle savunma yapmaya hazırlandı ve dışarıdan yardım beklemeye başladı. Alâeddîn ise, Devagiri şehrini tamamen yağmaladı ve Ramaçandra'ya ait ahırlardan 30-40 fil ve birkaç bin at ele geçirdi. Şehrin ileri gelenleri, Brahmanlar ve tüccarlar Alâeddîn'in askerleri tarafından esir alınmışlardı²⁵.

Şehrin yağmalanmasından sonra Alâeddîn, 195 metre yükseklikteki sarp bir tepede bulunan, suru, tabyaları ve 15 metre derinliğindeki hendegi ile Ortaçağ Hindistanı'nın en müstahkem kalelerinden birisi olan Devagiri kalesini kuşatma altına aldı²⁶. Alâeddîn, bir yandan kuşatmaya devam ederken, diğer yandan da kendi kuvvetlerinin, arkasından Devagiri'ye gelmekte olan sultanın 20 bin kişilik ordusunun sadece öncü birlikleri olduğu hakkında bir söylenti yaymıştı. Bu söylenti, bütün Dekken'e korku saldı²⁷.

Herhangi bir yardımın gelmediğini gören ve zâten silâh, asker ve erzak bakımından kötü durumda olan Ramaçandra, Delhi Sultanı'nın bütün Dekken'i fethetmek niyetinde olmasından korkarak, başka kuvvetler gelmeden önce bir barış antlaşması yapmak için elçilerini Alâeddîn'e gönderdi. Ramaçandra elçileriyle gönderdiği mektupta, Alâeddîn'in Devagiri'ye hücumunun âni olduğunu, şehri korumasız bulduğı için serbestçe ilerleyebildiğini, bununla birlikte sayısız ordulara kumanda eden Dekken racalarının

²³ Lal, *a.g.e.*, s. 42.

²⁴ Firişte (*Gülşen*, I, s. 95), ve Nizâmeddîn Ahmed (*Tabakât*, I, s. 130), Ramaçandra'nın bizzât topladığı kuvvetlerin başında Melik Alâeddîn Halacî ile savaştığını yazmaktadırlar.

²⁵ Berenî, *Târîh-i Fîrûz-şâhi*, s. 222-223; Nizâmeddîn Ahmed, *aynı yer*; Firişte, *aynı yer*.

²⁶ Lal, *a.g.e.*, s. 43.

²⁷ Firişte, *aynı yer*.

onu hâlâ kuşatabileceklerini, uygun miktarda bir savaş tazminâtını (na'l-bahâ)²⁸ kabul edip ele geçirdiği ganimetlerle, vaktinde Devagiri'den sessizce çekilip gitmediği takdirde, dönüş yolu üzerinde bulunan 40 bin kişilik orduya sahip olan Mâlva ve çok sayıda süvari ve piyâdesi bulunan Hândeş ve Gondvana racalarının, onun geri dönmesine göz yummayacaklarını yazıyordu²⁹.

Alâeddîn, bir an önce Karra'ya dönmek istediğinden, racanın teklifini kabul etti. Yapılan antlaşmaya göre, Alâeddîn ele geçirdiği ganimetler, filler ve atların yanısıra Ramaçandra'dan savaş tazminatı olarak 50 menn³⁰ altın, birkaç menn inci ve kıymetli kumaşlar alacaktı. Bunun üzerine Alâeddîn şehre girişinin onbeşinci günü sabahında, aldığı esirleri serbest bırakıp geri dönmeye karar vermişti. Fakat Ramaçandra'nın oğlu Singhana Deva'nın Devagiri ordusu ile şehre dönmesi üzerine gelişen olaylar yüzünden antlaşmanın şartları yerine getirilemedi³¹.

Şehrin düştüğünü ve kalenin de kuşatma altında olduğunu öğrenen Singhana Deva, Müslümanlar ile savaşmak için hazırlık yaptı. Bu sırada Melik Alâeddîn'in ordusu Devagiri önlerinden geri çekilmekteydi. Müslüman kuvvetleri şehirden yaklaşık 2,5 km. kadar uzaklaştıklarında Raca Ramaçandra, Singhana'ya gönderdiği mesajda, "Her ne olduysa oldu, çok şükür bize bir zarar gelmedi. Eğer halk bir eziyet gördüyse, bunu en iyi biçimde telâfi edebilirim. Fakat gördüm ki, Türkler yani Müslümanlar acayip bir tâfedirler; onlarla savaşmamak gerekir" diyerek oğlunu uyarıyordu. Ancak Ramaçandra'nın antlaşmanın bozulmaması için gösterdiği bu ihtimam işe yaramadı. Singhana Deva babasının uyarılarına kulak asmayarak savaşmakta ısrar etti ve Melik Alâeddîn'e tehdit dolu bir mektup yolladı. Bu mektupta, Melik Alâeddîn'e eğer canını biraz olsun seviyor ve bu tehlikeli durumdan kurtulmak istiyorsa, Devagiri'den ele geçirdiği herşeyi geri vermesini ve kurtuluşu ganimet bilip ülkesine geri dönmesini bildirmekteydi. Singhana'nın kendisine meydan okumasına kızan Alâeddîn, mektubu getiren elçilerin yüz-

²⁸ Na'l-bahâ hakkında ayrıntılı bilgi için bk. E. Merçil, "Na'l-Baha ve Kullanılışına Dair Örnekler", *Belleten*, LX, Sayı 227, Ankara 1996, s. 21-32.

²⁹ Firişte, *aynu yer*.

³⁰ XIV. yüzyılda Hindistan'da bir menn 11 ilâ 12 kg.'lık bir ağırlık ölçüsü birimiydi (Bk. Walther Hinz, "İslam'da Ölçü Sistemleri", (Çev. Acar Sevim) *Marmara Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 1990, s. 27-28.

³¹ Firişte, *Gülşen*, I, s. 95-96; Krş. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, Ankara 1987, s. 303; M. Fuat Köprülü, "Alâeddîn Halacı" mad., *İA*.

lerini siyaha boyayarak geri gönderdi ve savaşmak için askerlerini düzene soktu. Melik Nusret Câliseri'yi³² de muhtemel bir hurûc harekâtına karşı bin kişilik bir kuvvetle kale kuşatmasında bıraktı ve ordusunun geri kalan kısmı ile Singhana'ya doğru ilerledi³³.

Yapılan savaşta Hindû kuvvetleri sayıca kalabalık olduğundan, başlangıçta Melik Alâeddîn'in ordusunu geri çekilmeye mecbur ettiler. Fakat tam o sırada kale kuşatmasındaki Melik Nusret Câliseri'nin emrindeki bin süvari ile mücâdeleye katılması, savaşın kaderini değiştirdi. Melik Nusret kumandasındaki birliğin kaldırdığı toz bulutu, Hindû askerlerini yanıltmış ve onlarda Delhi Sultanı'nın ordusunun gelmiş olduğu zannını uyandırmıştı. Bunun üzerine paniğe kapılan Hindûlar, bozgun halinde kaçmaya başladılar. Savaşı kazandığını anlayan Melik Alâeddîn, kuşatmaya geri dönerek kaleyi sıkıştır-maya devam etti. Ayrıca savaşta esir alınan birçok asker ve Brahman'ı öldürttü ve Raca Ramaçandra'nın yakın akrabaları ile ileri gelen adamlarını zincir ve boyunduruklara vurulmuş halde Devagiri kalesi önünde teşhir etti³⁴.

Dehşete kapılan Ramaçandra, yakın adamları ile durumu müzâkere etti ve Gulbarga, Telingana, Mâlva ve Hândeş racalarından yardım istenmesi için emir verdi. Ancak Raca'nın en büyük sıkıntısı yiyecek kıtlığı idi. Bu sebeple Melik Alâeddîn Halacî'ye bir mektup gönderdi. Mektubunda anlaşmayı bozmuş olduğunu, son yapılan savaşta kendisinin sorumlu tutulmaması gerektiğini yazmaktaydı³⁵.

Melik Alâeddîn, Ramaçandra'nın sıkıntısının sebebini sezdiğinden, elçiler, kaleyi savunanların açlığın eşiğinde olduklarını doğrulayınca kadar görüşmeleri bir bahane ile erteledi. Nihâyet Ramaçandra'nın yolladığı elçilerin şiddetli ısrarları karşısında bir antlaşma yapmaya râzı oldu. Onun bu defa öngördüğü şartlar çok daha ağır olmuştu. Buna göre, Raca Ramaçandra, İliçpûr bölgesinin gelirlerini her yıl Melik Alâeddîn'e göndermeyi taahhüt etmekteydi. Melik Alâeddîn buna ilâve olarak Raca'dan yüklü bir savaş taz-

³² Melik Nusret Câliseri, Alâeddîn'in en yakın adamlarından biri olup, onun Delhi Sultanlığı tahuna oturmasından sonra "Nusret Hân" unvanını almıştı. Kaynaklarda daha ziyâde bu unvanla anılmaktadır.

³³ Firişte, *Gülşen*, I, s. 95-96; Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 44-45; Bayur, *a.g.e.*, I, s. 303-304.

³⁴ Firişte, *aynı yer*; Krş. Bayur, *a.g.e.*, s. 304.

³⁵ Firişte, *aynı yer*.

minatu alacaktı. Tarihiçi Firişte³⁶, bu savaş tazminâtının 600 menn altın, 7 menn inci, 2 menn çeşitli mücevherler, bin menn gümüş, 4 bin parça ipekli kumaş ve daha birçok değerli eşyadan oluştuğunu kaydetmektedir. Raca Ramaçandra, savaş tazminâtını ödedikten sonra kızlarından birini de Melik Alâeddîn ile evlendirdi. Emîr Husrev'in ifâdesine bakılırsa³⁷, Melik Alâeddîn Devagiri'de kaldığı süre zarfında, Hindû tapınaklarını câmiye çevirip içlerine hutbe okunması maksadıyla minberler ve mihrâblar yaptırmıştı. Aldığı bütün esirleri serbest bırakan Alâeddîn, 25 gün sonra Devagiri'den ayrıldı. Dönüş yolu üzerinde bulunan Çavhan Racputları'nın idaresindeki Asîrgarh³⁸ kale-sini ele geçirdi ve uzun bir yolculuktan sonra iktâ'ı olan Karra'ya ulaştı³⁹ (28 Receb 695/1 Haziran 1296)⁴⁰. Devagiri seferinin en mühim sonucu, Müslümanlar'a Dekken'deki yerli devletin zaafını göstermesi olmuş; güney Hindistan'ın Türk hâkimiyetine girmesinde ilk adım bu suretle atılmıştır.

Karra'da durumunu kuvvetlendiren Melik Alâeddîn, kısa süre içinde merkezdeki emîr ve melikleri, devlet ileri gelenlerini ve halkı kendi tarafına çektikten sonra Delhi üzerine yürüdü ve burada "Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh" adıyla tahta oturdu (22 Zîlhicce 695/21 Ekim 1296)⁴¹. Devlet kademelerine gerekli tayinleri yaptıktan ve siyâsî iktidârını sağlamıştırdıktan hemen sonra, vakit kaybetmeksizin en büyük gayesi olan bütün Hindistan'ın fethi düşüncesini uygulamaya koydu. Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın ilk hedefi Baghela Racputları'nın idaresindeki Gucerat oldu.

Gucerat Seferi

Gucerat Racalığı, ortaçağlarda Hindistan'ın en zengin bölgelerinden biri idi. En başta gelen liman şehri Kambay (Kenbâyet), Arabistan ve İran gibi ülkelerle çok sıkı ticârî münâsebetlerde bulunmaktaydı. Araplar'ın kuzey Hindistan'a girmelerinden sonra (milâdî VIII. yüzyıl başı), Müslüman tüccar-

³⁶ Lal (a.g.e., s. 46), bu listenin Bereni ve Emîr Husrev'in eserlerinde bulunmadığını belirterek Firişte'nin hayâl ürününden başka birşey olmadığını ifade etmektedir.

³⁷ Bk. *Miftâhu'l-fütûh*, vr. 468^b.

³⁸ Asîrgarh, İliçpûr'un bausında ve Tapti nehrinin kuzeyindedir.

³⁹ Lal, a.g.e., s. 46; J. Burton-Page, "*Khândeshî*" mad., *ET*².

⁴⁰ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 5; Ayrıca bk. Lal, a.g.e., s. 50-51.

⁴¹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 6; Yahyâ b. Ahmed b. Abdullah Serhindî, *Târih-i Mübârek-şâhî*, (İng. trc. K.K. Basu), Karaçi 1977, s. 68; Krş. Enver Konukçu, "Halaciler" mad., *DİA*.

lar da bu bölgeye yerleşmişler, ticaretin daha fazla gelişmesini ve Gucerat'ın zenginleşmesini sağlamışlardı⁴².

Gucerat'ı idare eden Çalukya Hânedânı'ndan son raca, bir erkek velî'ahd bırakmadan ölünce, hükümdarlık onlarla evlilik yoluyla akrabalığı bulunan Baghela Racputları'nın eline geçti. Baghela Racputları, Türkler tarafından fethine kadar yani yarım yüzyıldan fazla bir süre Gucerat'ı idare ettiler. Gucerat'ın Hindistan hâkimiyeti bakımından önemini çok iyi bilen Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, bölgeyi İslâm hâkimiyeti altına almaya karar verdi ve iki büyük emîri Uluğ Hân⁴³ ve Nusret Hân'ı Gucerat'ın fethiyle görevlendirdi.

Uluğ Hân ve Nusret Hân'ın kumandasındaki Halacî ordusu 20 Cemâzûlevvel 698 (23 Şubat 1299) tarihinde Delhi'den Gucerat'a hareket etti⁴⁴. Ordunun bir kısmı Uluğ Hân'ın idaresinde Cayselmir'i⁴⁵ ele geçirmeye ve sonra Nusret Hân'ın kuvvetlerine katılmaya memur edilmişti. Uluğ Hân emrindeki kuvvetlerle Sind'e doğru ilerledi ve Cayselmir'e bir akın yaptı. Birçok Hindü öldürüldükten sonra, Cayselmir kalesi zaptedildi. Uluğ Hân 200 kişilik bir garnizonu Cayselmir'de bırakarak Çitor yakınlarında Nusret Hân'ın kuvvetlerine katıldı. Delhi'den Gucerat'a giden en kısa yol Calor⁴⁶ üzerinden geçmekteydi. Bu sebeple Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Calor racası Kanhar Deva'dan ordusunun ülkesinden geçmesine müsaade etmesini istemişti. Ancak Kanhar Deva bunu reddedince, Halacî ordusu Çitor bölgesinden ilerlemek zorunda kaldı ve Banas nehrini geçtikten sonra Radosa kalesine sahip oldu⁴⁷. Bir süre sonra Gucerat bölgesine giren ordu, başkent Anhilvara'ya⁴⁸ hücum etti. Gucerat racası Karan Baghela, emrinde 30 bin sü-

⁴² Lal, a.g.e., s. 67.

⁴³ Uluğ Hân, Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın kardeşi Elmas Beg olup, onun tahta çıkmasından sonra kendisine bu unvan verilmişti.

⁴⁴ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 25.

⁴⁵ Cayselmir, Sind'in kuzeydoğusunda etrafı çöllerle çevrilmiş verimli bir vaha idi (Bk. Lal, a.g.e., s. 81).

⁴⁶ Calor, Hindistan'ın kuzeybatısında Kûç bataklığına dökülen Luni nehrinin batısında Hindü egemenliğindeki bir kaleydi.

⁴⁷ Lal, a.g.e., s. 68-69.

⁴⁸ Müslüman Hindistan tarihçilerinin "Nehrvâla" diye zikrettikleri Anhilvara bugünkü Patan şehridir.

vari, 80 bin piyâde ve 30 fil⁴⁹ bulunmasına rağmen, Delhi Sultanlığı ordusunun ânî hücumuna karşı koymayıp, Anhilvara'yı terketti ve Devagiri racası Ramaçandra'ya sığındı⁵⁰. Raca Karan'ın bütün kadınları, filleri⁵¹ ve hazinesi ele geçirdi. Uluğ Hân ordusunun bir kısmını Raca Karan'ı takip etmekle görevlendirdi ve diğer bir kısmıyla bizzât Somnât üzerine yürüdü. Somnât'daki bütün tapınaklar ve putlar tahrip olundu. Uluğ Hân bölgede İslâm dininin yayılması için bir de mescid yaptırdı⁵². Somnât'daki putların en büyüğü ise, teşhir için Delhi'ye gönderildi.

Diğer taraftan Nusret Hân, emrindeki kuvvetlerle deniz kıyısındaki Kambay şehrine gitmiş ve burayı yağmalayarak değerli eşyalar ve mücevherler ele geçirmişti. Ayrıca Kambay'da bulunduğu sırada, Kâfûr adında bir köle satın almıştı. Bu köle, ileride Sultan Alâeddîn'in en seçkin adamı olacak, hattâ hükümdar nâibliğine kadar yükselerek Dekken ve güney Hindistan'ın Müslüman Türkler tarafından fethinde başrolü oynayacaktı. Bin dinâra satın alındığından ona "Hezârdînârî" adı verilmişti⁵³.

Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, yeni fethedilen Gucerat'ın idaresine kayınbirâderi Sencer Beg yani Alp Hân'ı⁵⁴ tayin etti. Bölgede işi biten Uluğ Hân ve Nusret Hân'ın kumandasındaki Halacı ordusu ise, Delhi'ye dönmek üzere yola çıktı.

Ranthambor Seferi

Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Gucerat seferinden sonra, Racputana bölgesinin zaptedilmesine karar verdi. Bu bölgeye yapılacak seferin asıl hedefi, Hindistan'ın en müstahkem kalelerinden biri olan Ranthambor⁵⁵ idi. Gucerat seferi dönüşü Calor yakınında orduda isyan çıkaran elebaşılarından

⁴⁹ Serhindi, *Târih-i Mübârek-şâhi*, s. 74; Abdülkâdir Bedâûni, *Mütehâbü't-tevârih*, I, (İng. trc. G.A. Ranking), Delhi 1986, s. 255.

⁵⁰ Emîr Husrev (*Deval Rani ve Hızır Hân*, nşr. Muhammed Vefâ Bakayef, Duşanbe 1975, s. 90), Raca Karan'ın Devagiri racası Ramaçandra'nın oğlu Singhan (Singhana) Deva'ya ilticâ etmek için kaçtuğunu kaydetmektedir.

⁵¹ Serhindi (*Târih-i Mübârek-şâhi*, s. 75), Uluğ Hân'ın 20 fil ele geçirdiğini belirtmektedir.

⁵² Serhindi, *aynı yer*.

⁵³ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhi*, s. 251-252; Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakât*, I, s. 141. Bedâûni, *Mütehâb*, I, s. 256.

⁵⁴ Alp Hân Sencer Beg, Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın ikinci hanımının kardeşidir ve Gucerât valiliği sırasında Anhilvara (Nehrvâla)'da "Adine Câmî'i" adında 1305 yılına tarihlenen bir câmî yaptırmıştır (Bk. *Encyclopaedia of India*, XXX, Gujarat, ed. N. Prabha Chopra, New Delhi 1992, s. 251).

⁵⁵ Ranthambor, o zamanın şartlarına göre Delhi'den iki haftalık mesafede olup surları yaklaşık 18 km. uzunluktaydı (Bk. Emîr Husrev, *Deval Rani*, s. 70-71).

Muhammed-şâh ve kardeşi Kebrû'nun Ranthambor racasına ilticâ etmeleri de Sultan Alâeddîn'e buraya sefer düzenlemesi için bir bahane hazırlamıştı.

Sultan Alâeddîn, Bayâna vâlisi Uluğ Hân'ı emrindeki kuvvetlerle Ranthambor üzerine gönderirken, Nusret Hân'a da iktâ'î olan Karra ve civarındaki bütün askerlerini toplayıp Uluğ Hân'a yardım etmek üzere yola çıkmasını emretti. Uluğ Hân ve Nusret Hân'ın kumandasındaki Delhi Sultanlığı ordusu⁵⁶, yolu üzerindeki Châin⁵⁷ kalesini âni bir hücumla zaptetti⁵⁸. Ordunun Ranthambor'a ulaşmasından önce, Uluğ Hân, Raca Hammîr Deva'ya bir mesaj göndererek Sultan Alâeddîn'in Raca'ya karşı bir garazı olmadığını ve eğer kendisine ilticâ eden âsileri öldürür ya da sultana teslim ederse, Delhi Sultanlığı ordusunun Delhi'ye geri döneceğini, bu şartlara uyulmadığı takdirde ise, sonuçlarına karşı hazırlıklı olunmasını bildirdi. Fakat Uluğ Hân'ın bu mesajı Hammîr Deva'yı hiç korkutmadı. Yakın adamları, ona sultanın ordusunun Ranthambor'u kuşatması halinde halkın çok acı ve zorluk çekeceğini açıklayarak mülteci âsileri Sultan Alâeddîn'e göndermesini tavsiye ettilerse de, Raca bunu şiddetle reddetti. Bu sebeple Uluğ Hân'a haber göndererek Sultan Alâeddîn'in düşmanlığını kazanmak istemediğini, fakat ondan korkmadığını da bildirdi⁵⁹.

Uluğ Hân, Raca Hammîr Deva'nın bu cevabı üzerine, ordunun başında Ranthambor'a yürüyerek kalenin yakınında ordugâhını kurdu ve kuşatma için gerekli hazırlıkların yapılmasını, emretti (Receb 700/Mart-Nisan 1301). Kale çok müstahkem olduğundan çarpışmalar iki tarafın birbirleri üzerine mancınıklarla taş güllerle yağdırması ile başladı⁶⁰. Bu sırada kaleden fırlatılan bir taş Nusret Hân'a isâbet etti. Nusret Hân aldığı yararın etkisiyle

⁵⁶ Hindü kaynağı *Hammîr Kavya*'ya göre, Halacî ordusu 80 bin süvari ve çok sayıda piyâde den meydana gelmekteydi (Naklen Lal, *a.g.e.*, s. 84).

⁵⁷ Bedâûnî (*Müntehâb*, I, s. 257), Châin'in "Nev-şehr (Yenişehir)" adıyla meşhur olduğunu kaydetmektedir. Lal (*aynı yer*)'e göre, Châin, Bedâûnî'nin Nev-şehr adıyla zikrettiği ve Ranthambor'un doğusunda yer alan Naigaon'dur.

⁵⁸ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 272.

⁵⁹ Lal, *a.g.e.*, s. 84-85.

⁶⁰ Raca Hammîr Deva'nın sahip olduğu kuvvetlerin sayısı hakkında kaynaklar değişik rakamlar vermektedirler. Emir Husrev (*Deval Rani*, s. 70)'in kaydına göre, Raca Hammîr'in 10 bin adet hızlı koşan arap atı, sırtlarında tahturevanları olan savaş filleri ve sayısız asker ve kumandanı vardı. Serhindî (*Târih-i Mübârek-şâhî*, s. 76), Raca'nın 12 bin süvari, sayısız piyâde askeri ve meşhur filleri olduğunu yazarken, Firişte (*Gülşen*, I, s. 106) mübalağaya kaçarak 200 bin kişilik bir orduya sahip olduğunu belirtmektedir.

birkaç gün sonra öldü⁶¹. Bu durum askerlerin mânevîyatlarını bozdu ve bir sessizlik başladı. Kaledeki Hindûlar ise, Halacî ordusundaki sessizliğin bir mağlubiyet alâmeti olduğunu düşünerek şiddetli bir hurûc harekâtında bulundular. Uluğ Hân, buna karşı koyamadı ve emrindeki kuvvetlerle Châin'e çekildi⁶². Daha sonra da Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'a bir mektup yazarak, durumun ciddiyetini bildirdi. Bu haber üzerine Sultan Alâeddîn, ordunun başında bizzât Ranthambor kuşatmasını idare etmek maksadıyla Delhi'den ayrıldı⁶³. Fakat Tilpat'da⁶⁴ konakladığı sırada yeğeni Vekil-i der⁶⁵ Eğit (Yğit) Hân'ın tertiplemediği bir suikast teşebbüsü ve ardından patlak veren isyan hareketini bastırmakla bir süre uğraşmak zorunda kaldı⁶⁶. Âsilerin cezalandırılmasından sonra Ranthambor'a doğru yürüyüşüne devam ederek ordugâhını kalenin karşısındaki Ran adı verilen tepede kurdu. Sultanın gelişile, yarım kalan kuşatma harekâtı yeniden başladı; güç, moral ve teçhizat bakımından takviye edilen askerler, kuşatmaya dört elle sarıldılar. İstihkâmlar kurulması için dikilen torbalara kum dolduruldu ve bunlar üst üste kondu. Bu istihkâmların üzerine yerleştirilen mancınıklar ile kalenin içine taş güller atılmaya başlandı. Kaledeki Hindûlar da buna mancınıklarıyla yanan güller atarak karışıklık veriyorlardı. Bu çarpışmalarda her iki taraf da çok kayıp verdi. Sultan Alâeddîn ise bir yandan kuşatma harekâtı ile ilgilenirken, diğer yandan Châin civarına akınlar düzenlemiş ve güneyde Dhâr şehrine kadar olan yerler fethedilmişti⁶⁷.

Ancak kuşatmanın uzaması Halacî ordusunda gerginliği arttırmıştı. Memleketlerinden uzakta kalmak, askerleri kaderlerinin Ranthambor surları önünde ölmek olduğuna inandırmış ve hepsini ümitsizlik kaplamıştı. Sultan Alâeddîn ise, soğukkanlılığını koruyarak hiçbir şeyden endişe etmiyormuş

⁶¹ Nusret Hân, kalenin Navlakhi adı verilen ana kapısının önünde şehid düşmüştü (Bk. Lal, a.g.e., s. 85).

⁶² Firîşte, aynı yer.

⁶³ Berenî, aynı yer.

⁶⁴ Tilpat, eski Delhi'nin doğusunda ve Kilukheri'nin güneyinde yer alan bir menzildir (Bk. Lal, a.g.e., s. 87).

⁶⁵ Saray kapılarının anahtarlarının muhâfızı olan Vekil-i der, bütün sarayın idaresine bakar, saray personelinin maaşlarını dağıtır ve sultanın çocuklarının eğitimlerini düzenlerdi. Saray mutfağı, sultanın elbiseleri ve saray ahırlarının hepsi onun denetimindeydi. Bu ağır görevinde ona vekili Nâ'ib-i Vekil-i der yardımcı olurdu (Daha fazla bilgi için bk. Qureshi, a.g.e., s. 59-60; Lal, a.g.e., s. 160).

⁶⁶ Eğit (Yğit) Hân isyanı ve Ranthambor kuşatması sırasında çıkan diğer isyanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Lal, a.g.e., s. 86-92.

⁶⁷ Berenî, *Târîh-i Firûz-şâhî*, s. 277.

gibi davranmakta fakat peşpeşe çıkan isyanların sebepleri ve kuşatmadaki son durum hakkında, yakın adamlarıyla müzâkerelerde bulunmaktaydı. Yorgun olmalarına rağmen kuşatmanın zorluklarına göğüs geren askerler, Ranthambor surlarına yaklaşmak için, kalenin önündeki hendeği ağaç kütükleriyle doldurmaya çalıştılsa da, Hindûlar'ın attıkları yanan odunların kütükleri tutuşturması buna engel oldu. Fakat bu sırada harekete geçen Sultan Alâeddîn'in süvarileri kalenin önündeki hendeğin bir bölümünü doldurmayı başardılar. Bundan sonra kum dolu torbaların yetmemesi üzerine askerler pantolonlarını torba haline getirip içlerine kum doldurdular ve sonuçta kalenin burçlarına ulaşan yüksek bir istihkâm yaptılar. Ancak Hindûlar'ın yeniden başlattığı yoğun mancınık atışı, Halacî kuvvetlerinin iki veya üç haftadan daha fazla bir süre boyunca kalenin burçlarına yaklaşmalarına mâni oldu⁶⁸. Bununla beraber kalede erzak azalmış ve Hindûlar yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Emîr Husrev Dihlevî⁶⁹, Ranthambor'daki erzak kıtlığının ne kadar yüksek boyutta olduğunu "bir pirinç tanesi 10 altına satılır oldu" sözleriyle açıklamaktadır.

Dışarıdan Halacî ordusunun yaptığı baskı ve içeriden yiyecek azlığının yarattığı gerginlik, Raca Hammîr Deva'yı tamamen umutsuzluğa düşürmüştü. Ranthambor'un Müslümanlar'ın eline geçeceğini anlayan Hammîr Deva, kalenin bulunduğu sarp tepenin üzerinde büyük bir ateş yakılmasını istedi ve Hindû geleneklerine uygun olarak bütün kadınlarını ve çocuklarını alevlerin içine attırdı. Daha sonra birkaç sâdik adamı⁷⁰ ve kalan askerleri ile birlikte son bir hücumda bulundu. Raca ve yanındakilerin hemen hepsi bu son çarpışmada öldürüldüler ve Ranthambor kalesi fethedildi (3 Zilkâde 700/10 Temmuz 1301)⁷¹. Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Ranthambor'daki bütün Hindû tapınaklarını tahrip etti ve kuşatma sırasında kendi tarafına geçmiş

⁶⁸ Lal, *a.g.e.*, s. 93.

⁶⁹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 28. Lal, (*aynı yer*) ise, Hindû kaynaklarından *Hammîr Kavya*'ya dayanarak, Raca Hammîr Deva'ya düşmanlık besleyen Sercan-şâh adındaki bir Hindû'nun Sultan Alâeddîn'in tarafına geçtiğini ve gizlice kaledeki erzak depolarına girip, hayvan postu koyarak yiyecekleri pislettiğini zikretmektedir.

⁷⁰ Lal (*a.g.e.*, s. 94), bunların 9 kişi olduklarını yazmakta ve adlarını şöyle sıralamaktadır: Raca Hammîr'in kardeşi Viram, Tak Gangadhar, Ranthambor'a ilticâ eden dört âsi emîr, Kşetra Singh Parmar ve adı bilinmeyen iki kişi (Krş. *Cambridge Hist. of. Ind.*, III, s. 517).

⁷¹ *The Campaigns of 'Alâ'u'd-dîn Khilji being the Khazâ'inul Futûh Hazrat Amîr Khusrâu of Delhi*, (İng. trc. Muhammad Habib), Madras 1931, s. 41; Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 94.

olan Hindûları, velinimetleri olan Raca Hammîr Deva'ya bağlı kalmadıkları gerekçesiyle öldürttü⁷².

Sultan Alâeddîn, Ranthambor ve Châin'in idaresini kardeşi Uluğ Hân'a verdikten sonra, Delhi'ye geri döndü. Bundan 4-5 ay sonra Uluğ Hân, Telingana ve Ma'bar bölgeleri üzerine sefere çıkmaya memur edildi. Ancak sefer tedârikini görmek için Delhi'ye doğru yola çıktığı sırada âniden öldü. Sultan Alâeddîn kardeşinin ölümü nedeniyle bir süre yas tuttu ve sonra yeniden Hindistan seferlerine devam etti⁷³.

Çitor'un Zaptı

Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Ranthambor'un fethinden iki yıl sonra (702/1302-1303), Beren vâlisi Dâdbeg⁷⁴ Melik Fahreddîn Cavna⁷⁵ ve Karra vâlisi Melik Çahcû'nun⁷⁶ kumandasındaki bir orduyu Bengâl ve Orissa üzerinden Telingana racalığının merkezi Varangal'e göndermiş; ancak bu sefer, yağmur mevsiminin başlaması sebebiyle neticesiz kalınca ordu Delhi'ye geri dönmüştü⁷⁷. Hemen hemen aynı tarihlerde Sultan Alâeddîn de Racputana bölgesinin en sağlam kalelerinden biri olan Çitor (Çitorgarh)'a bir sefer düzenledi. Mâlva'nın kuzeyinde Banas nehrinin güney kıyısında bulunan Çitor, o sıralarda Guhila Racputları'ndan Raca Ratan Singh'in hâkimiyetinde idi.

Sultan Alâeddîn, 8 Cemâziülâhır 702 (28 Ocak 1303) günü, kalabalık bir ordunun başında Çitor'a hareket etti. Müstahkem Çitor kalesi sultanın kuv-

⁷² Kalenin alınması sırasındaki çatışmalarda yaralı olarak ele geçirilen âsi Moğol emiri Muhammed-şâh ise, Sultan Alâeddîn'in huzûruna çıkartılmıştı. Sultan Alâeddîn, ona acıyarak "Seni tedavi ettirsem ve bu kötü durumdan kurtarırsam bundan sonra ne şekilde hareket edeceksin?" diye sordu. Muhammed-şâh, "İyileşirsem seni öldürüp Hammîr Deva'nın oğlunu hükümdar yaparım" cevabını verince çok öfkelenen sultan, onun bir filin ayakları altına atulmasını emretti. Fakat Muhammed-şâh'ın Raca'ya olan sadâkatini takdir ettiğinden buna uygun bir cenaze töreniyle gömülmesini istedi (Bk. Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakât*, I, s. 151; Bedâûnî, *Müntehâb*, I, s. 263; Firişte, *Gülşen*, I, s. 108).

⁷³ Berenî, *Târih-i Firûzşâhi*, s. 283.

⁷⁴ Kâdi-yı memâlik (baş-kadı)'e bağlı olan Dâdbeg (Emir-i dâd)'in görevi, yüksek dereceli memurların mahkemeye çıkarılmasını sağlamak ve mahkeme kararlarını yürütmektir (Bk. Qureshi, *a.g.e.*, s. 161-162; M. Aziz Ahmed, *a.g.e.*, s. 360).

⁷⁵ Melik Fahreddîn Cavna, Melik Tuğluk'un oğlu olup, "Sultan Muhammed Tuğluk-Şâh" unvanıyla 1325-1351 yılları arasında Delhi sultanlığı yapmıştır.

⁷⁶ Nusret Hân'ın yeğeni olan Melik Çahcû, onun Ranthambor kuşatması sırasında ölümünden sonra Karra vâlisi tayin edilmiş olmalıdır.

⁷⁷ Berenî, *Târih-i Firûzşâhi*, s. 300; Ayrıca bk. *Cam. Hist. of Ind.*, III, s. 108.

vetleri tarafından 8 ay boyunca kuşatma altında tutuldu. Daha fazla direnemeceğini anlayan Raca Ratan Singh, kadınlarını ve çocuklarını ateşe atarak öldürdükten sonra kaçtı. Sultan Alâeddîn, Çitor'u ele geçirerek şehirdeki Hindûların öldürülmesini emretti (11 Muharrem 703/25 Ağustos 1303). Ratan Singh ise, bir süre sonra teslim oldu ve Sultan Alâeddîn tarafından bağışlandı. Bu arada Çitor'da bulunan Hindû tapınakları ve putların tamamı imhâ edildi⁷⁸.

Sultan Alâeddîn, Çitor'un idaresini oğlu Hızır Hân'a verdi ve ona atfen Çitor'un ismini "Hızır-âbâd" olarak değiştirdi. Sultan, Hızır Hân'a ayrıca hâkimiyet alâmeti olarak kırmızı bir çetir, altın işlemeli bir elbise ve biri yeşil diğeri siyah renkte iki adet sancak verdi ve Çitor'dan ele geçirilen ganimeti de ona bırakarak Delhi'ye geri döndü⁷⁹.

Hızır Hân, Çitor'u birkaç yıl idare etti. Fakat Racputlar, ülkelerini bir Türk vâlinin idare etmesinden hiç memnun değillerdi. Bu sebeple de sürekli karışıklık çıkararak kaledeki garnizonu rahatsız ediyorlardı. Hattâ işi, kaledeki Müslümanları burçlardan aşağı atacak kadar ileri götürmüşlerdi. Bu karışıklıklar üzerine Sultan Alâeddîn, Çitor'un idaresini oğlu Hızır Hân'dan alarak Çavhan Racputları'ndan Kanhar Deva'nın kardeşi Calor'lu Mal Deva'ya vermek zorunda kaldı (yaklaşık 711/1311-1312 yılları)⁸⁰. Mal Deva, Sultan Alâeddîn ölünceye kadar ona bağlı kaldı ve her yıl Delhi'ye muntazaman eyâletünün haracını ve değerli hediyeler gönderdi. Nitekim Firişte⁸¹, Mal Deva'nın sultanın ordusuna sefer zamanında 5 bin süvari ve 10 bin piyâde ile katıldığını belirtmektedir.

Mâlva'nın Fethi

Mâlva, Ranthambor ve Çitor'un güneyinde, Gucerat'ın doğusunda ve Dekken'in kuzeyinde yer almaktadır. Mâlva ve civarı ilk defa 1199 yılında Kutbeddîn Aybeg tarafından yapılan bir akınla zaptedilmişti. Daha sonra Sultan İltutmuş, 1234'te Raca Devapala (1216-1240)'nın hâkimiyetindeki Mâlva'yı işgal etmiş, Ucceyn'i yağmalayarak buradaki bütün tapınakları orta-

⁷⁸ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 33.

⁷⁹ Emîr Husrev (*Hazâ'in*, s. 33-34; *Deval Rani*, s. 72) Çitor seferinde bizzat bulunmasına rağmen, kuşatmanın ayrıntıları hakkında ne yazık ki daha fazla bilgi vermemektedir.

⁸⁰ Bu olayın meydana geldiği tarihin münakaşası için bk. Lal, *a.g.e.*, s. 110-111.

⁸¹ *Gülşen*, I, s. 115.

dan kaldırmıştı. Nâsireddin Mahmûd-Şâh (1246-1266) devrinde ise, Balaban Uluğ Hân, 1251 yılında Mâlva'ya kadar uzanan başarılı bir akın yapıp Nervar'ı almıştı. Fakat bütün bu seferlerin birer yağma akını niteliğini taşı-maları, Mâlva'nın kesin olarak itaat altına alınmasına engel olmuş, Hindûlar kaybettikleri yerleri kısa süre içinde geri almışlardı⁸².

Sultan Alâeddin Muhammed-Şâh, Ranthambor ve Çitor'un fethinden sonra Moğol akınları ve bunlara karşı çeşitli önlemlerin alınması ile meşgul olduğundan bir müddet Hindistan seferlerine ara vermişti. Ancak, onun bu konuyu tamamıyla ihmâl etmemiş olduğu, 1305 yılında tertiplelediği Mâlva seferinden anlaşılıyor.

Mâlva bölgesi o sıralarda, Raca Mahlak Deva'nın idaresindeydi. Mahlak Deva 30-40 bin süvari ve çok sayıda piyadeden oluşan kalabalık bir orduya sahipti⁸³. Bu büyük ordunun başkumandanı ve aynı zamanda Raca Mahlak'ın süt kardeşi olan Vezîr Hara Nand, Hindûlar arasında Koka Pradhana⁸⁴ adıyla tanınan cesur bir asker ve tecrübeli bir devlet adamı idi. Mâlva racası Mahlak Deva ve vezîri Koka Pradhana "güçlerinden kibire kapılarak" Sultan Alâeddin Muhammed-Şâh'a itaati reddetmişlerdi. Bunun üzerine Sultan Alâeddin, Hâss-hâcib Melik Aynülmülk Şihâb Multânî'yi⁸⁵ 10 bin kişilik bir ordunun başında Mâlva üzerine gönderdi. Aynülmülk, kumandası altındaki kuvvetlerle Koka Pradhana'nın ordusunu büyük bir bozguna uğrattı. Vezîr Koka ve Hindûlar'ın çoğu savaşta öldürüldüler. Koka Pradhana'nın kesik başı Delhi'ye gönderildi. Bu arada Koka'nın öldüğünü öğrenen Raca Mahlak Deva, Mandû'ya⁸⁶ kaçmıştı. Sultan Alâeddin, Mâlva'nın idaresini Aynülmülk Multânî'ye vererek onu Mahlak Deva'yı Mandû'dan kovup bölgeyi kâfirlerden temizlemekle görevlendirdi. Aynülmülk emrindeki kuvvetlerle hiç vakit kaybetmeden Mandû'ya yürüdü. Raca Mahlak Deva ise, ona karşı oğlunun

⁸² M. Aziz Ahmed, *a.g.e.*, s. 141, 175, 233; Bayur, *a.g.e.*, I, s. 281-292.

⁸³ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 29. Buna karşılık Serhindî (*Târih-i Mübârek-şâhî*, s. 77), Bedâüni (*Müntehâb*, I, s. 264) ve Firişte (*Gülşen*, I, s. 115), Mâlva racasının 40 bin süvari ve 100 bin piyadeye sahip olduğunu yazma'tadır.

⁸⁴ Firişte (*aynı yer*), yanlış olarak Koka Pradhana'nın Mâlva racası olduğunu kaydetmektedir.

⁸⁵ *Cam. Hist. of Ind.* (III, s. 110)'da Aynülmülk'ün Multân vâlisi olduğu belirtilmektedir. Fakat kaynaklarda böyle bir kayıt mevcut değildir. Bu, büyük ihtimalle "Multânî" kelimesinin yanlış tercüme edilmesinden doğmuş bir hatâdır.

⁸⁶ Mandû, Mâlva'nın güneyinde, Narmada nehrinin kuzey kıyısı yakınlarındadır. Emir Husrev (*Deval Rani*, s. 73), Mandû'nun yaklaşık 24 km. uzunlukta ve çok yüksek bir surla sahip olduğunu belirtmektedir.

kumandasında bir ordu gönderdi, fakat yenilgiye uğratıldı. Raca'nın oğlu da savaşta ölenler arasındaydı. Yenilgi üzerine dehşete kapılan Mahlak Deva, Mandû kalesine kapandı. Bu sırada bir casus Aynülmülk Multânî'ye kalenin içine giden gizli bir yol tarif etti. O ve adamları bu gizli yol vâsıtasıyla kaleye girmeyi başardılar. Raca Mahlak Deva civarındaki dağlara kaçmak istediyse de yakalanarak öldürüldü (5 Cemâziülâhır 705/23 Aralık 1305). Aynülmülk, sultan adına hutbe okuttu ve güvenilir bir adamını bu zaferi Alâeddîn Muhammed-Şâh'a müjdelemesi için Delhi'ye gönderdi. Bu haberden son derece memnun olan Sultan, Mandû'nun idaresini de Melik Aynülmülk'e verdi.

Bundan sonra sırasıyla Ucceyn, Dhâr Nagari ve Çanderi kaleleri de Mâlva ve Mandû'nun ilk müslüman vâlisi Aynülmülk'ün gayretleri neticesinde fethedildi⁸⁷. Firişte'ye göre⁸⁸, Mâlva ve civarının fethi dolayısıyla Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Delhi'de yedi gün yedi gece şenlik ilân ederek zaferi kutlamıştı.

Calor'un Zaptı

Mâlva'nın kısa süre içinde zapt ve yağma edildiğini duyan ve aynı âkibete uğramaktan korkan Calor racası Kanhar Deva, bir amânnâme yazdırarak adamlarıyla Delhi'ye gönderdi ve Sultan Alâeddîn'e itaatini arzetti (705/1305)⁸⁹. Sultan Alâeddîn, büyük ihtimalle aynı sıralarda meydana gelen bir Moğol akınına karşı bütün ordularını kuzey sınırlarına sevk etmek isteyerek, şimdilik Calor racası Kanhar Deva ile mücadeleye girmeyi doğru bulmamış ve ona amân verip bağlılığını kabul etmeyi tercih etmişti. Ancak Kanhar Deva'nın, birkaç yıl sonra Delhi sultanına tâbi olmaktan vazgeçip bağımsız hareket etmeye başlaması üzerine Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Melik Kemâleddîn Gurg'u⁹⁰ seçme bir ordu ile Calor'a gönderdi. Kemâleddîn Gurg, Calor kalesini kuşattı ve şiddetli hücumlarla sıkıştırmaya başladı. Bu arada bir Hindû, müslüman kuvvetlerine kalenin içine giden gizli bir geçit göstermişti. Fakat, tam o esnada Melik Kemâleddîn'in gerçekleştirdiği şiddetli bir saldırı neticesinde, sultanlık kuvvetleri Calor'a girmeyi başar-

⁸⁷ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 32; Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 114.

⁸⁸ Bk. *Gülşen*, I, s. 115.

⁸⁹ Firişte, *aynı yer*; Ayrıca bk. *Cam. Hist. of Ind.*, III, s. 111.

⁹⁰ "Gurg" farsça "kurt" manasına gelmektedir (Bk. F. Steingass, *A Comprehensive Persian English Dictionary*, Beyrut 1970, s. 1083).

dılar ve kaleyi fethettiler (710/1311)⁹¹. Raca Kanhar Deva, kardeşi Vikram Deva ve birçok Hindû, kaleye yapılan bu şiddetli hücumda ölmüşlerdi⁹². Böylece Hindûlar'ın önemli kalelerinden birisi daha Delhi Sultanlığı'nın hâkimiyetine girmiş oluyordu.

Devagiri'nin Fethi

Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, daha melikliği zamanında Dekken'in merkezi durumundaki Devagiri'ye karşı bir sefer düzenleyerek Raca Ramaçandra'yı her yıl Delhi'ye haraç göndermeye mecbur etmişti (695/1296). Fakat Ramaçandra, bir süre sonra Sultan Alâeddîn'in Moğol akınlarıyla meşgul olmasından yararlanarak bağımsızlığını ilân etmişti ve bir kaç yıldan beri haracını Delhi'ye göndermiyordu. Ayrıca kendisine sığınan Gucerat racası Karan Baghela'yı Sultan Alâeddîn'e teslim etmeyip, himâyesine alarak kendisine Nandurbar'da oturma izni vermişti.

Bu sebeplerden ötürü Sultan Alâeddîn, Devagiri üzerine yeni bir sefer tertiplemeye karar verdi. Moğol taarruzlarına karşı kuzey hududlarında bulunan birkaç tümenini geri çekti ve 30 bin kişilik⁹³ bir ordu oluşturarak Bârbeg Melik Nâ'ib Kâfûr Hezârdînârî kumandası altında Devagiri üzerine gönderdi. Nâ'ib-i Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî (Sirâceddîn) ise, sultan tarafından ordunun levâzımâtunun temin edilmesi ve ele geçirilecek filler ile ganimetin korunmasına memur edildi⁹⁴. Mâlva vâlisi Aynülmülk Multânî ve Gucerat vâlisi Alp Hân da emirlerindeki kuvvetlerle Devagiri'ye gönderilen orduya katılmakla görevlendirilmişlerdi⁹⁵. Melik Nâ'ib Kâfûr, gece gündüz durmadan ilerleyerek yaklaşık 700 km.'lik bir askerî yürüyüşten sonra Devagiri'ye ulaştı (19 Ramazan 706/24 Mart 1307) ve etrafı yağmalamaya başladı. Hazırlıksız yakalanan Raca Ramaçandra, aceleyle topladığı küçük bir orduyu, oğlu Singhana Deva kumandasında, Halacî ordusunu karşılamaya

⁹¹ Firişte, (Gülşen, I, s. 118), bu ikinci Calor seferinin 1308'de yapıldığını belirterek, hiçbir çağdaş kaynaktan bulunmayan, Sultan Alâeddîn'in Gül-i Bihîşt adındaki bir câriyesi tarafından kumanda edilen bir orduyu Calor'a gönderdiğine dâir inanılması güç bir hikâye anlatmaktadır.

⁹² Bu sefer hakkında Hindû kaynaklarındaki farklı hikâyeler için bk. Lal, a.g.e., s. 116-119.

⁹³ Emîr Husrev (*Hazâ'in*, s. 36), bu rakamı verirken, Firişte (*Gülşen*, I, s. 116) bir rivâyete dayanarak bu ordunun 100 bin süvariden meydana geldiğini yazmaktaysa da, bu rakamın mübalağalı olduğu anlaşılıyor.

⁹⁴ Berenî, *Târîh-i Firûz-şâhî*, s. 326.

⁹⁵ Firişte, aynı yer.

gönderdi. Fakat Singhana Deva'nın idaresindeki Hindü kuvvetleri, Melik Nâ'ib Kâfûr tarafından bozguna uğrattıldı ve tamamına yakını imhâ edildi. Singhana Deva ise, güçlkle canını kurtarabilmişti. Daha fazla karşı koyamayacağını anlayan Ramaçandra da teslim olmayı kabul etti ve çocukları, kadınları ve bütün taraftarlarıyla beraber esir alındı⁹⁶. Bu arada Halacî ordusu, Devagiri'yi yağmalamaya koyulmuş ve hazinelerin yanısıra 17 fil ele geçirilmiştir.

Melik Nâ'ib Kâfûr, Raca Ramaçandra ile çocukları, kadınları ve yakın adamlarını beraberinde Delhi'ye götürdü. Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Ramaçandra'yı iyi karşıladı ve gülyüz gösterdi. Ramaçandra ve yanındakiler altı ay boyunca Delhi'de alıkonuldular. Sultan Alâeddîn daha sonra racayı serbest bıraktı ve ona bir çetir, 100 bin tenge (altın) ve "Rây-ı Râyân" yani "Racaların Racası" unvânını vererek, Navasari bölgesini de hâkimiyet sâhası Devagiri'ye ilâve etti. Eski itibarı kendisine iade edilen Ramaçandra çocukları, kadınları ve maiyetindekilerle birlikte Devagiri'ye geri döndü ve ülkesini Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh adına idare etmeye başladı⁹⁷.

Sivâna'nın Zaptı

Racputlar'dan Raca Satal Deva'nın hâkimiyeti altındaki Sivâna⁹⁸, Delhi'den 330 km. mesafede bulunan ve etrafı, geçimini eşkiyâlıkla sağlayanların barındığı bir ormanla çevrili müstahkem bir dağ kalesiydi. Çok yakınındaki Ranthambor ve Çitor'un şiddetle zaptedilmesine rağmen, Sivâna racası Satal Deva, Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'a itaati reddetmişti.

Sultan Alâeddîn bu müstahkem kaleyi ele geçirmek maksadıyla bizzât sefere çıktı (13 Muharrem 708/3 Temmuz 1308). Sultan, Sivâna'ya ulaştığı zaman, Raca Satal Deva birkaç bin kişilik bir kuvvetle kaleye kapanmış, sa-

⁹⁶ Emîr Husrev (*Deval Rani*, s. 91), Gucerat seferinden bir süre sonra Uluğ Han'ın Raca Karan'ın küçük kızı Deval Devi'yi Devagiri'ye gelin olarak giderken esir aldığını kaydetmektedir. Deval Devi, Gucerat seferi (1299) sırasında altı aylık ve esir alındığında ise 8 yaşında olduğuna göre, bu Devagiri seferinde ele geçirilmiştir. Ancak Uluğ Hân'ın Ranthambor seferinden hemen sonra 1301'de öldüğü düşünülürse, onu esir alan emîrin Alp Hân (Sencer Beg) olması gerekir. Bu, büyük ihtimalle *Deval Rani* ve *Hızır Hân*'ın yazma nüshalarında yapılan bir istinsah hatâsı olmalıdır.

⁹⁷ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 36-37; Berenî, *aynı yer*; Ayrıca bk. R.J. Majumdar, H.C. Raychaudhuri and Kalinkar Datta, *An Advanced History of India*, London 1960, s. 304.

⁹⁸ Sivâna, bugün Jodhpûr'un yaklaşık 80 km. güneybatısındadır (Bk. Lal, *a.g.e.*, s. 115).

vunma hazırlığındaydı. Sultan Alâeddîn, ordusunun sağ kanadını kale duvarlarının doğu ve batısına, sol kanadını kuzeyine yerleştirdi. Merkezde bulunan Melik Kemâleddîn Gurg ise, askerlere kalenin etrafına mancınıklar yerleştirilerek surların dögülmesi emrini verdi. Fakat Hindûlar, kaleyi büyük bir harâretle savunuyorlar ve yaptıkları yoğun mancınık atışlarıyla sultanın ordusunun şiddetli hücumlarını geri püskürtmede başarılı oluyorlardı. Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın kumandanları birçok savaş taktiği denedilerse de, bunlar kalenin alınmasını sağlayamadı⁹⁹. Hiçbir şeyin işe yaramadığını gören Halacî kuvvetleri, bir hîleye başvurdular ve Bhaile adındaki bir Hindû'nun tavsiyesi üzerine, bir ineğin kesik başını mancınıkla kaledekilerin su temin ettikleri göle fırlatular. Hindûlar, ineği kutsal saydıkları için göldeki suyu içemediler ve bir süre sonra susuz kalarak direnme güçlerini yitirdiler¹⁰⁰. Sultan Alâeddîn'in askerleri şiddetli çarpışmaların ardından, kale duvarlarını aşır içeriye girdiler. Kalenin fethedilmesinin an meselesi olduğunu anlayan Hindûlar, kaçmak istedilerse de, Halacî kuvvetleri tarafından takip edilerek imhâ olundular. Raca Satal Deva, Calor'a kaçmayı denedi ancak yolda Sultan Alâeddîn'in adamları tarafından yakalanıp öldürüldü (23 Rebülevvel 708/10 Eylül 1308)¹⁰¹. Böylece Sivâna kalesi yaklaşık iki buçuk aylık bir kuşatma neticesinde ele geçirilmiş oluyordu. Sultan Alâeddîn ise, Sivâna'nın idaresini Melik Kemâleddîn Gurg'a bırakarak Delhi'ye döndü.

Varangal Seferi

Bir yıl kadar sonra Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Melik Nâ'ib Kâfûr Hezârdînârî'yi Dekken'in doğusunda yer alan ve orta Hindistan hâkimiyetinin devamı açısından önemli mevkideki Telingana Racalığı'nın başkenti Varangal¹⁰² üzerine bir sefer yapmaya memur etti. Sultan, sefere çıkmadan önce Melik Kâfûr ile görüşerek, Varangal kalesini zaptetmek için bütün gayretini ortaya koymasını, ancak Varangal racası Pratap Rudra Deva, İslâm dinini kabul etmek yerine hazinesini, mücevherlerini ve fillerini teslim ve her yıl haraç göndermeye râzî olursa, Raca'nın ümitsizce bir direnişe kalkışma-

⁹⁹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 38-39; Ayrıca krş. *Campaigns of 'Alâ'u'd-dîn Khljî*, s. 54.

¹⁰⁰ Lal, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁰¹ Firişte (*aynı yer*), Raca Satal Deva'nın Sultan Alâeddîn'e değerli hediyeler gönderip af dilediğini ve Sultan Alâeddîn'in de huzûruna getirilen Satal Deva'yı bir süre alıkoyduktan sonra geri gönderdiğini kaydetmekteyse de, çağdaş müellif Emîr Husrev (*Hazâ'in*, s. 40), Satal Deva'nın öldürüldüğünü kesin olarak belirtmektedir. Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁰² Firişte (*Gülşen*, I, s. 119) hâricindeki bütün müslüman Hindistan tarihçileri (msl. Berenî, Emîr Husrev), burayı "Arangal" ismiyle anarlar.

sına engel olmak için anlaşma yoluna gitmesini istedi. Sefer için görevlendirilen diğer bir kumandan Nâ'ib-i Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî ile de bir müşâvere yapıldı ve askerler ile kumandanlara küçük suçlar yüzünden ağır cezâlar verilerek gücendirilmemeleri, işlerin yürütülmesinde dalkavukluğa göz yumulmaması, ele geçirilen ganimetten kumandanların payına düşen kısmın bol tutulması ve ordudan birinin atının ölmesi, çalınması ya da sakatlanması halinde yerine daha iyisinin verilmesi tenbihlendi¹⁰³.

Melik Nâ'ib Kâfûr ve Hâce Hâcî , Delhi'den ayrıldılar (25 Cemâziülevvel 709/31 Ekim 1309) ve bir müddet sonra Melik Kâfûr'un iktâ'ına dâhil olan Rabari (Revâri) köyüne geldiler. Halacî ordusu burada toplandı ve Devagiri yönünde ilerledi¹⁰⁴. Kısa zaman sonra Mesûdpûr'a ulaşıldı ve burada iki gün konaklanarak tekrar yola çıkıldı (6 Cemâziülâhır 709/11 Kasım 1309). Sultanlık kuvvetleri bir süre sonra Çanderi'ye ulaştılar. Melik Kâfûr burada askerleri teftiş etti ve yeniden hareket emri vererek Sultanpûr adıyla da bilinen İricpûr'a¹⁰⁵ geldi. Burada da dört gün kaldıktan sonra ordu, Khandâr'a vâsıl oldu (1 Receb 709/5 Aralık 1309). Melik Kâfûr, burada 14 gün konakladı ve askerinin üç aylık maaşları (mevâcib) ödendikten sonra tekrar yola çıktı. Narmada ırmağının geçilmesinden 8 gün sonra, Devagiri sınırında bulunan Nilkanth'a ulaşıldı. Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, daha önceden Devagiri racası Ramaçandra'ya bir mektup göndererek, Melik Kâfûr'un kumandasındaki ordunun Devagiri'yi yağmalaması için gerekli önlemleri alarak ordunun bütün ihtiyaçlarını karşılamasını emretmişti¹⁰⁶.

Ramaçandra yaklaşmakta olan Halacî kuvvetlerini Devagiri önlerinde karşılayarak, Sultan Alâeddîn için kurbanlar kestirdi ve ordudaki kumandanlara çeşitli hediyeler takdim etti. Bunun yanı sıra, Devagiri varoşlarında konaklaması şartıyla ordunun erzak, techizat vs. bakımından her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için gereken yardımı yaptı ve her gün ordugâha gelip askerinin gereksinimlerinin teminiyle yakından ilgilendi. Ayrıca Halacî ordusundaki askerlerin ihtiyaçları olan herşeyi rahatça ve ucuza satın almaları için Devagiri'nin çarşı esnafı da seferber edilmişti¹⁰⁷ Halacî ordusu, Devagiri önlerinde birkaç gün konakladıktan sonra 26 Receb 709 (30 Aralık 1309)'da ye-

¹⁰³ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 327; Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakât*, I, s. 165.

¹⁰⁴ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 40; Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 328.

¹⁰⁵ İricpûr, Gvayor'un yaklaşık 105 km. güneydoğusundadır (Bk. Lal, a.g.e., s. 238).

¹⁰⁶ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 41-42.

¹⁰⁷ Berenî, *aynı yer*; Nizâmeddîn Ahmed, *aynı yer*.

niden yürüyüşe geçti. Raca Ramaçandra ise, Telingana sınırına kadar ordunun yolu üzerinde bulunan bütün köylere adamlar göndererek yiyecek toplanması ve ordunun ihtiyaçlarının gereği gibi karşılanması hususunda emirler vermiş; atlı ve yaya askerlerden oluşan bir birliği de Halacî ordusuna katmıştı. Askerî yürüyüşe birkaç menzil boyunca bizzât eşlik eden Raca, sonra Devagiri'ye geri döndü. Sultanlık ordusu, uzun bir yürüyüşten sonra Yaşâr ve Bhocî ırmakları arasındaki bir elmas madeninini bulunduğu Basîragarh¹⁰⁸ yakınlarında bir yere ulaştı. Oradan da hareketle kısa süre içinde Telingana Racağî'na bağlı şehirlerden biri olan Sarbar (Sîrpûr) önlerine geldi. Melik Kâfûr, vakit kaybedilmeksizin Sîrpûr kalesinin kuşatılmasını emretti. Kuşatma sırasında Halacîler'in attığı yanan oklar, kaledeki evlerin yanmasına sebep oldu ve kalenin Müslümanların eline geçeceğinden dehşete kapılan Hindûlar, kadınları ve çocuklarıyla birlikte alevlerin içine atlayıp intihar ettiler. Kalenin düşmesinin yakın olduğunu anlayan Nâ'ib-i Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî, kaçıp civardaki tarlalara saklanmış olan kale kumandanının (mukaddem) kardeşi Ananîr (Ananîz)'in yakalanması için adamlarına emir verdi. Yakalanan Ananîr, muhtemelen hâzinelerini teslim ederek hayatını kurtarmayı başardı. Hâlâ hayatta olan kale müdâfileri ise, korku içinde Varangal'in yolunu tutmuşlardı¹⁰⁹.

Kalenin zaptından sonra Halacî kuvvetleri Sîrpûr'dan ayrıldılar (10 Şaban 709/13 Ocak 1310) ve Kûnarpâl'e geldiler (14 Şaban 709/17 Ocak 1310) Melik Kâfûr burada, bin kişilik bir birliği keşif yapmak ve düşmanın durumu hakkında bilgi edinilebilecek bazı esirler yakalamak için ileri gönderdi¹¹⁰. Varangal'e kadar yol üzerinde bulunan şehirler ve köyler terk edilmişti ve bu yerlerin yöneticileri, kalabalık Halacî ordusuna karşı koyamayacaklarını anlayıp Varangal racası Pratap Rudra Deva'ya sığınmışlardı¹¹¹.

Melik Nâ'ib Kâfûr, daha sonra iki kumandanını 40 kişilik bir kuvvetle, Varangal'in bütün bahçe ve binalarının görülebildiği müstahkem bir yer olan Hanumakonda (Anamkonda) tepesini ele geçirmeleri için önceden yola çıkardı ve kendisi de birkaç gün sonra bu tepede ordugâh kurdu. Aynı günün gecesi Hâce Hâcî askerleri Varangal kalesinin etrafına yerleştirdi ve kuşatma

¹⁰⁸ Lal (*a.g.e.*, s. 239), Prof. Hodivala'nın iddiasına dayanarak Basîragarh'ın şimdiki Vairagarh olduğunu belirtmektedir.

¹⁰⁹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 43-45.

¹¹⁰ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 46.

¹¹¹ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 329.

başladı (şaban 709/Ocak 1310)¹¹². Melik Kâfûr'un adırdı kaleden 1,5 km. kadar uzakta bulunuyordu. Kale çevresindeki adırdları Hindûlar'ın mancınıklarla attıkları taşlardan korumak maksadıyla tahtadan siperler yapıldı. Bu sırada Telingana bôlgesindeki kale kumandanlarından biri olan Manak (Vinayak) Deva, kumandası altındaki süvari birliği ile Halacı ordugâhına bir gece baskını yapmak istediye de, başarılı olamadı ve kuvvetlerinin hemen hemen tamamı imhâ edildi. Bu çarpışmada ele geçirilen esirlerden, Varangal'den yaklaşık 36 km. mesâfedeki Dadhûm kasabasında üç tane güçlü savaş fili bulunduğu ôđrenildi. Bunun üzerine Melik Kâfûr, bu filleri ele geçirmek için kumandanlarından Kara Beg Meysere'yi bin kişilik bir süvari birliğinin başında Dadhûm'a gönderdi. Oradan ele geçirilen filler sultana takdim edilmek üzere ayrıldılar¹¹³.

Diğer taraftan Varangal kuşatması şiddetle devam ediyor, iki taraf da mancınıklarla birbirleri üzerine taş gûlleler yağdırıyordu. Halacı askerleri, kalenin etrafındaki hendeği toprakla doldurduktan sonra, burçlara turmanmak ve surları dôvmek için merdivenler ve tabyalar kurdular. Tabyaların üzerinde kurulan mancınıklardan atılan taş gûlleler kalenin 4,5 metre yüksekliğindeki ön duvarını yıkmış ve kalenin diğer yüzünde de büyük gedikler açmıştı. Gerek Halacılar'ın attıkları toprak ve gerekse surlardan kopan parçalar, kalenin hendeğini iyice doldurmuştu. Bu sırada Melik Kâfûr, açılan geğiğe çıkmayı sağlayacak ve yüz adamın aynı anda ilerleyebileceği bir istihkâm (pâşib) yapılmasını emretmişti. Ancak bu istihkâmın inşası birkaç gün alacak gibi görünüyordu ve hızlı hareket edilmezse, açılan gedik kaledeki Hindûlar tarafından tamir edilebilirdi. Melik Kâfûr kumandanlarıyla bir toplantı yaptı ve neticede, kale duvarında açılan geğiğe çıkmayı sağlayacak bir istihkâmın kurulmasından önce, kaleye şiddetli bir hücumda bulunulması kararlařtırıldı¹¹⁴.

Melik Kâfûr, 11 Ramazan 709 (12 şubat 1310) gecesini, ertesini gün yapılacak hücum için kuşatma merdivenlerinin gece yarısından hazır edilmesi, ha-

¹¹² Lal (a.g.e., s. 240), Varangal kalesinin 15 şaban 709 (18 Ocak 1309) tarihinde kuşatılmaya başlandığını yazmaktaysa da, sefer hakkında en ayrıntılı bilgiyi veren Emir Husrev (*Hazâ'in*, s. 47), böyle bir tarih vermeyip Halacı ordusunun 14 şaban 709 (17 Ocak 1309)'da Kûnârpâl'e varışından birkaç gün sonra Melik Nâ'ib Kâfûr'un Hanumakonda tepesinde ordugâh kurduğunu belirtmektedir. Buna göre, kale kuşatması Lal'in verdiği tarihten sonraki bir tarihte başlamış olmalıdır.

¹¹³ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 49.

¹¹⁴ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 50-51.

reket işaretini veren davullar ne zaman çalınırsa, bütün askerlerin siperlerden çıkıp ilerlemesi ve kuşatma merdivenlerinin kaleye doğru hızla taşınması için talimat verdi. Ertesi gün (13 Şubat 1310) Halacî ordusunun şiddetli hücumu sırasında mancınıklar durmadan çalıştı ve kale duvarları döğüldü. Hücum, 13 Ramazan 709 (17 Şubat 1310) günü tekrarlandı ve Halacî askerleri kalenin burçlarına çıkarak Hindûlar ile çarpışmaya devam ettiler. Sonunda dış-kale tamamıyla ele geçirildi (16 Ramazan 709/17 Şubat 1310) ve hemen sonra Raca Pratap Rudra'nın kapandığı iç-kaleye karşı taarruza geçildi¹¹⁵. Korkuya kapılan Varangal racası Pratap Rudra Deva, elçilerini Melik Kâfûr'a gönderdi ve Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'a itaat etmeye ve yıllık haraç göndermeye söz vererek amân diledi. Melik Kâfûr, Raca'nın elçilerinin getirdikleri hediyeleri kabul ederek, kaleye karşı yürütülen harekâtın durdurulmasını emretti¹¹⁶. Raca'ya verdiği cevapta o, Telingana'da üretilen herşeyden (madenler, sebzeler, hayvanlar vs.) kendisine verilmesini istedi. Pratap Rudra, bir gece içinde bütün hazinesini topladı ve bunu ertesi gün 100 fil¹¹⁷, 7 bin at, birçok değerli mücevherler ve eşyalarla birlikte ordugâha gönderdi. Melik Kâfûr, Raca'nın kendisi için ayırdığı herhangi bir değerli eşya bulunduğu takdirde, Varangal'de genel bir katliâm yapmakla tehdit etti ve ondan her yıl haraç olarak filler ve hazine göndereceğini tasdik eden yazılı bir belge aldı¹¹⁸.

Melik Nâ'ib Kâfûr, ele geçirilen bütün ganimetlerle birlikte Varangal önlerinden ayrıldı (16 Şevâl 709/19 Mart 1310); Devagiri, Dhâr ve Châin'den geçerek Delhi'ye ulaştı (11 Muharrem 710/10 Haziran 1310). Varangal'den ele geçirilen ganimetler, bütün kumandanlar, emîrler ve meliklerin katıldığı bir merâsimle Bedâûn Kapısı önündeki Çavtara-i Nâsrî adı verilen meydana Sultan Alâeddîn'e takdîm edildi (24 Muharrem 710/23 Haziran 1310). Başta Melik Kâfûr olmak üzere, bütün kumandanlar sultanın takdir ve teveccühüne mazhar oldular ve çeşitli hediyelerle ödüllendirildiler¹¹⁹.

¹¹⁵ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 51-54

¹¹⁶ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 55; A.mlf., *Deval Rani*, s. 75.

¹¹⁷ Emîr Husrev (*Deval Rani*, s. 75), Berenî (*Târih-i Firûz-şâhî*, s. 330) ve Nizâmeddîn Ahmed (*Tabakât*, I, s. 165) bu rakamı verirken; Firişte (*Gülşen*, I, s. 119), 300 adet fil ele geçirildiğini kaydetmektedir.

¹¹⁸ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 58; Berenî, aynı yer.

¹¹⁹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 62; Ayrıca bk. Enver Konukçu, "Kalaç Sultanı Alâeddîn Muhammed-Şâh ve Onun Hind Siyaseti", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II. cilt, Ankara 1981, s. 795-796.

Telingana Racalığı'nın Delhi Sultanlığı'na bağlanmasıyla, Dekken tamamen Müslüman Türkler'in hâkimiyeti altına girmiş oluyordu, Sultan Alâeddin Muhammed-Şâh'ın bir sonraki hedefi güney Hindistan'daki Hindü devletleri olacaktı.

Dvârasamudra ve Ma'bar Seferleri

Melik Kâfûr Hezârdînârî, Varangal dönüşü, Sultan Alâeddin Muhammed-Şâh'a, Ma'bar¹²⁰ kıyılarında Telingana'dan ele geçirilenlerden daha güçlü 500 fil bulunduğunu ve bunları bizzât ele geçirmeyi düşündüğünü söylemişti. Sultan Alâeddin, Melik Kâfûr'un böyle büyük bir girişimde bulunmak istemesine memnun oldu ve onu Ma'bar'ın fethiyle görevlendirdi¹²¹.

Ma'bar'a giden yol, o sıralarda Hoysala Racaları'nın hâkimiyetindeki Dvârasamudra (Dhûrsamundar)'dan¹²² geçmekteydi. Bu sebeple Melik Kâfûr, öncelikle bu bölgenin zaftıyla meşgul oldu.

Melik Kâfûr'un kumadasındaki Halacî ordusu, Delhi'den hareket etti (24 Cemâzülâhır 710/18 Kasım 1310) ve Cumne nehri boyunca ilerleyerek Tankal'e geldi¹²³. Burada 14 gün konakladıktan sonra 21 gün süren hızlı yürüyüşlerle Kayşun (Kanhûn)'a¹²⁴ ulaştı. Gat dağları ve üç büyük ırmağın aşılmasından sonra, Telingana racası Pratap Rudra Deva'nın Sultan Alâeddin'e gönderdiği 23 adet filin orduya katılması için 20 gün beklendi ve bu arada askerler yeniden teftiş edildi. On yedi günlük bir yürüyüşten sonra ordu, Gurganû (Gurgaom)'ya geldi. Daha sonra Tapti nehri geçildi ve Devagiri'ye ulaşıldı (13 Ramazan 710/4 Şubat 1311). Melik Kâfûr burada

¹²⁰ Hindistan'ın en güney ucunda yer alan Pandya Racaları'nın ülkesine müslüman tarihçiler Ma'bar adını vermişlerdir. Vassâf (*Târih-i Vassâf*, Bombay 1269/1852, s. 301)'a göre Ma'bar, kuzeyde Penner ırmağı kıyısındaki Nilâvar (Nellore)'dan güneyde Kilon (Quillon)'a kadar deniz kıyısı boyunca 300 fersah (yaklaşık 1800 km.) uzanmaktaydı. A.D.W. Forbes ("Ma'bar" mad., *Et*²), ise bu mesafenin aslında 1200 km. olduğunu belirtmektedir.

¹²¹ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 63-64; Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 244.

¹²² Dvârasamudra, bugünkü Halebid şehrine tekabül etmektedir (Bk. *Adv. Hist. of Ind.*, s. 304).

¹²³ Emir Husrev, *Hazâ'in*, s. 65. Buna karşılık Berenî (*Târih-i Firûz-şâhî*, s. 333), Melik Nâ'ib Kâfûr ve Hâce Hâcî'nin Delhi'den ayrıldıktan sonra, ordunun toplandığı Rabari (Revâri)'ye geldiklerini yazmaktadır.

¹²⁴ Kayşun (Kanhûn), Racputana'da Ucceyn'den Delhi'ye giden yol üzerinde küçük bir mezildir (Bk. S. Krishnaswami Aiyangar, *South India and Her Muhammadan Invaders*, Madras 1921, s. 198).

Dvârasamudra'ya yapılacak sefer için hazırlıklara başladı. Öte taraftan Devagiri racası Ramaçandra¹²⁵, sultanlık ordusunun gelişi sebebiyle Devagiri şehrini süslemiş ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması hususunda elinden gelen gayreti göstermişti. Ramaçandra, ayrıca Hindü idarecilerinden Parasuram Deva Dalavay'ı¹²⁶ Dvârasamudra'ya giden yolda Halacî ordusuna refâkat etmekle görevlendirdi.

Halacî kuvvetleri üç gün kaldıkları Devagiri'den ayrıldı (17 Ramazan 710/7 Şubat 1311) ve Sîni (Sîna), Godavari ve Bhinûr (Bhima) ırmaklarının aşılmasından sonra Parasuram Deva'nın memleketi olan Harâbâbâd'a geldi. Buradan da hareketle beş gün içerisinde Parasuram'ın iktâ'ında olan Bandri'ye¹²⁷ ulaşıldı. Melik Kâfûr burada, ordunun yolu üzerinde yer alan bölgeler hakkında keşifler yaptırdı ve Ma'bar'ın Sundara Pandya ve Vîra (Bîr) Pandya adlarındaki iki racasının savaşmak üzere, birbirlerine karşı ilerlemekte olduklarını ve bu durumdan faydalanmak isteyen Dvârasamudra racası Vîra Ballala Deva'nın onların savunmasız kalan şehirlerini yağmalamak amacıyla harekete geçtiğini, fakat Halacî ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyunca ülkesine geri döndüğünü haber aldı¹²⁸. Bunun üzerine Melik Kâfûr, ordudaki kumandanlarla durumu müzâkere ettikten sonra (23 Ramazan

¹²⁵ Sultan Alâeddîn devri olaylarına bizzât şahit olan Emîr Husrev (*Hazâ'in*, s. 69)'in bu kaydına karşılık Bereni (*aym yer*), Halacî ordusu Devagiri'ye geldiği sırada Raca Ramaçandra Deva'nın ölmüş olduğunu yazmaktadır. Fakat Emîr Husrev'in bir başka eseri olan *Deval Rani*'den Raca Ramaçandra'nın Sultan Alâeddîn'in oğlu Hızır Hân'ın nikâh törenine davet edildiğini öğreniyoruz. Bu nikâh töreni 23 Ramazan 711 (2 Şubat 1312) tarihinde yapıldığına göre, Raca Ramaçandra'nın bu tarihten önce ölmüş olması mümkün gözükmemektedir (Bk. Emîr Husrev, *Deval Rani*, (İng. trc. Elliot-Dowson), *History of India as Told By Its Own Historians*, III, s. 553; A.L. Srivastava, "Historicity of Deval Rani-Khizr Khan's", *Islamic Culture*, XXX, Sayı 1, Hyderabad 1956, s. 30).

¹²⁶ Emîr Husrev (*Hazâ'in*, s. 69-71) onun adını "Paras Deva Delvi (Dalavay)" şeklinde zikretmektedir. Aiyangar'a göre (*a.g.e.*, s. 92), dalavay, "başkumandan" anlamına gelmektedir. Bayur ise (*Hindistan Tarihi*, III, s. 169), dalavay'ın "başbakan yani vezir" için kullanıldığını açıklamaktadır.

¹²⁷ Bandri, Devagiri ve Dvârasamudra (Hoysala) racalıkları arasında yer alan bir sınır karakolu olan Pandharpûr idi (Bk. Aiyangar, *a.g.e.*, s. 192).

¹²⁸ Vassâf (*Târih-i Vassâf*, s. 531)'a, göre Ma'bar'daki hâkimiyet mücadelesinden yenik çıkan Sundar (Sundara) Pandya, Halacî kuvvetlerine ilticâ ederek Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'dan yardım talebinde bulunmuştu. Ayrıca krş. *Cam. Hist. of Ind.*, III, s. 487.

710/13 Şubat 1311), seçme bir süvari birliğiyle Dvârasamudra üzerine yürüdü. (5 Şevvâl 710/25 Şubat 1311)¹²⁹.

Raca Vîra Ballala Deva ise, adamlarından Gîsû (Kîsû) Mal'i Halacı ordusunun gücünü ve durumunu araştırması için keşfe çıkarmıştı. Gîsû Mal'in tehlikenin ciddî boyutta olduğunu bildirmesi üzerine Vîra Ballala Deva, ertesi sabah itaatini arzetmek için, adamlarından Nayak Balak Deva'yı bir mektupla Melik Nâ'ib Kâfûr'a gönderdi. Raca mektubunda şöyle diyordu: "Ben hizmetkârınız Vîra Ballala Deva, Raca Pratap Rudra Deva ve Raca Ramaçandra Deva gibi, yüce sultana sadâkat yemini etmeye ve ne emrederse yapmaya hazırım. Eğer atlar, filler ve değerli eşyalar isterseniz, bütün hepsi size sunulur. Şâyet kalenin dört duvarını yok etmeyi dilererseniz, ilerlemenize engel olunmayacaktır. Kale, sultanın kalesidir"¹³⁰.

Melik Kâfûr, Vîra Ballala'nın mektubuna verdiği cevapta, "kendisinin ya İslâm dinini kabul etmesini veya bir zimmî gibi haraç ödemesini, aksi halde İslâm dini hükümlerine göre öldürüleceğini" bildirdi. Raca Vîra Ballala, bunu öğrendiği zaman, din değiştirmek hâricinde sahip olduğu herşeyden vazgeçmeye hazır olduğunu söyledi ve Nayak Balak Deva, Cît Mal ve diğer bazı adamlarını altı adet file birlikte, Melik Kâfûr'un huzûruna yolladı (6 Şevvâl 710/26 Şubat 1311). Ertesi gün de bir çok at gönderen Ballala Deva, 8 Şevvâl 710 (28 Şubat 1311) günü kaleden çıkıp, bizzât Melik Kâfûr'un huzûruna gelerek itaatini arzetti. Daha sonra da bütün hazinelerini Kâfûr'a teslim etti¹³¹.

Melik Nâ'ib Kâfûr, Dvârasamudra'da 12 gün kaldı ve ele geçirilen ganimetleri Delhî'ye gönderdikten sonra Ma'bar'a doğru ilerlemeye başladı (18 Şevvâl 710/10 Mart 1311)¹³². Raca Vîra Ballala da Halacı ordusuna eşlik etmekteydi. Ordunun takip ettiği yol, oldukça engebeli ve güçlüklerle doluydu ve askerler, hemen her gece açık ordugâhta geceliyorlardı. Bu ağır şartlara katlanmakta zorlanan keşif kolu kumandanlarından biri olan Abacı-yı Moğol, ordudan ayrılmaya ve sonra da Ma'bar racasının hizmetine girmeye karar

¹²⁹ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 71-72.

¹³⁰ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 75.

¹³¹ Berenî (*aynı yer*), Dvârasamudra'dan 36 tane fil ele geçirildiğini yazmaktadır. Vassâf ise (*Târîh-i Vassâf*, s. 527-528), Raca'nın Arikota (Arkot?) bölgesini bağlılığının göstergesi olarak Melik Kâfûr'a teslim ettiğini, bunun yanısıra 55 fili ve bütün hazinesini verdiğini, bu sebeple de ülkesinin kendisine iade edildiğini, orada puta-tapıcılık yerine İslâm inancının yerleştirildiğini kaydetmektedir.

¹³² Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 79.

vermişti. Ancak ordu kumandanı Melik Nâ'ib Kâfûr, plânlarını öğrenip onu zincire vurdurdu ve olası bir isyânı engelledi¹³³.

Halacî ordusu, Dvârasamudra'dan ayrıldıktan beş gün sonra (15 Mart 1311) Ma'bar sınırına ulaştı. Ma'bar racası Vîra Pandya, hayatını kurtarmak için hazinesi ile Birdhûl'den ayrıldı ve kara yolu üzerinden Kandûr (Kadur)'a kaçtı. Melik Nâ'ib Kâfûr, Raca Vîra Pandya'nın kaçtığını öğrenince, şiddetli yağmurların da başlaması sebebiyle Birdhûl'e geri döndü. Emir Husrev Dihlevî¹³⁴, Kandûr'da Hindû tebaasından bir grup Müslümanın "kelime-i şehâdet getirebildikleri için" hayatlarının Melik Kâfûr tarafından bağışlandığını belirtmektedir.

Birdhûl'de bir süre kalan Melik Kâfûr, Raca Vîra Pandya'yı tekrar Kandûr'a kadar takip etti ve birisi mücevherlerle yüklü 108 adet fil ele geçirildi. Vîra Pandya'nın yeniden kaçmasına öfkelenen Kâfûr, kumandanlarından birine Kandûr'da katliâm yapılmasını emretti. Daha sonra Vîra Pandya'nın, Câlkota'ya¹³⁵ kaçtığını düşünerek, onu sıkı bir takibe aldı. Ancak Vîra Pandya tropik ormanlarda izini kaybettirince, muhtemelen yanında az kişi olduğundan, Raca'yı bu sık ağaçlı ormanlık arazide izleyemedi ve daha fazla fil ele geçirmek maksadıyla Kandûr'a geri döndü. Melik Kâfûr, Kandûr'da bulunduğu sırada, Brahmapûri (Brahmastpûri)'de¹³⁶ altın bir put ve civarındaki ahırlarda çok sayıda fil bulunduğunu duymuştu. Bunun üzerine Brahmapûri'ye bir gece baskını düzenlendi ve yaklaşık 250 fil ele geçirildi. Buradaki çatısı zümrüt, yakut gibi değerli taşlarla kaplı bir Hindû tapınağı yerle bir edildiği gibi, Brahmanlar'ın çoğu öldürüldü. Uzun zamandan beri bu tapınakta bulunan ve "linga"¹³⁷ denilen taş putların hepsi kırıldı. Melik Kâfûr'un kumandasındaki kuvvetler, ele geçirdikleri altın ve mücevherlerden oluşan büyük ganimetle birlikte ordugâhın bulunduğu Birdhûl'e

¹³³ Lal, *a.g.e.*, s. 249-250.

¹³⁴ *Hazâ'in*, s. 83. Aynı olay *Deval Rani*'de biraz farklı hikâye edilmiştir. Buna göre; Melik Kâfûr, Kandûr yerine "Patan" adı verilen şehirde Raca'nın hizmetinde bulunan yarı Hindû müslümanlarla karşılaşmış ve onlar, Melik Kâfûr'dan amân diledikleri için hayatları bağışlanmıştı (Bk. Emir Husrev, *Deval Rani*, s. 77).

¹³⁵ Lal, *a.g.e.*, s. 251), Câlkota'nın etrafı suyla çevrili bir kale ya da bir ada olabileceğini belirtmektedir.

¹³⁶ Brahmapûri, şimdiki Çidambaram'dır. Burası Ma'bar'da hüküm süren Pandya racalarının dinî merkezi idi (Bk. Aiyangar, *a.g.e.*, s. 108-109).

¹³⁷ *Linga*, bugün dahi Hindistan nüfusunun üçte ikisinin tapındığı en büyük iki puttan biri olan Şiva'nın sembolüdür (Bk. *Encyclopaedia of India*, IV, Rajasthan, s. 233; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 24).

geri döndüler (13 Zilkâde 710/3 Nisan 1311). Melik Kâfûr, Birdhûl'deki Hindû tapınaklarını da yıktırdı ve bunlardan ele geçirilen değerli eşyaları, Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın hazinesi için ayırdı¹³⁸.

Halacî ordusu, Ma'bar'ın güney bölümlerini zaptetmek ve Vîra Pandya'yı yakalamak amacıyla Birdhûl'den hareketle (17 Zilkâde 710/7 Nisan 1311), Kim (Kum) şehrine gitti. Beş gün sonra ise, Ma'bar'ın merkezi Madura (Mathura)'ya ulaşıldı. Raca Vîra Pandya şehri terkettiğinden Melik Kâfûr, burayı zaptetmekte zorlanmadı. Şehirdeki Cagannâth Tapınağı'nda bırakılmış olan birkaç fil alındıktan sonra, tapınak yakıldı. Madura'nın zaptıyla, askerî harekât sona erdi¹³⁹ ve Melik Kâfûr, Ma'bar'ın idaresini daha önce Halacîler'e ilticâ etmiş olan Vîra Pandya'nın kardeşi Sundara Pandya'ya verdi¹⁴⁰.

Ele geçirilen ganimetlere gelince: Emîr Husrev Dihlevî¹⁴¹, Melik Kâfûr'un güney Hindistan'daki bu fetihlerden 512 fil, 500 at ve 500 menn ağırlığında çeşitli mücevherler ele geçirildiğini yazarken Berenî¹⁴², elde edi-

¹³⁸ Emîr Husrev, *Hazâ'in*, s. 87-89; A.mlf., *Deval Rani*, s. 77; Ayrıca krş. Konukçu, *a.g.teb.*, s. 797.

¹³⁹ Firişte (*Gülşen*, I, s. 119-120), Dvârasamudra ve M'bar seferlerinden bahsederken Melik Nâ'ib Kâfûr'un "Sît Band Ramisar denilen yer civarında bir câmi yaptırdığını, bu câmi'in, eserini yazdığı XVII. yüzyıl başlarında mevcut olup "Mescid-i Alâî" adıyla anıldığını belirtmekte ve o yıllarda Hindistan'ın Ummân Denizi'ne bakan kıyısındaki Bender-i Dhürsamundar (Dvârasamudra Limanı)'da bulunduğunu kaydetmektedir. Wolseley Haig (*Cam. Hist. of India*, III, s. 116), *Gülşen-i İbrâhîm*'nin J. Briggs tarafından yapılan İngilizce tercümesine (*History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I-IV, Lahore 1977, s. 373-374) dayanarak adı geçen yerin Pandya racalarının ülkesinin en güney ucunda yer alan Rameşvaram olduğu görüşündedir. Stanley Lane-Poole (*Medieval India Under Mohammedan Rule* (A.D. 712-1764), The Story of the Nations serisi, Newyork 1915, s. 114) ise, Sît Band Ramisar'da Melik Nâ'ib Kâfûr'un yaptırdığı câmi'in Behmenî Sultanı Mücâhid tarafından 1378 yılı civarında tamir ettirilmiş olduğunu belirterek bu yerin Briggs'in iddia ettiği gibi Rameşvaram değil Malabar kıyısındaki Goa'nın güneyinde olması gerektiği düşüncesindedir. Ancak Melik Nâ'ib Kâfûr'un Dvârasamudra'da sadece 12 gün kaldığı düşünülecek olursa, bu kısa sürenin bir câmi inşasına yeterli olmayacağı anlaşılır. Ayrıca ordunun asıl hedefi Ma'bar'ın fethi olduğundan Melik Nâ'ib Kâfûr'un Dvârasamudra'da kalıp vakit kaybetmesi de düşünülemez. Bu durumda camii'nin Rameşvaram'da inşa edilmiş olabileceği ihtimali kuvvet kazanıyorsa da, çağdaş kaynaklarda böyle bir kayıt mevcut değildir. Özellikle Sultan Alâeddîn'in askerî zaferlerini ön plâna çıkarıp, onu İslâm dininin Hindistan'daki yayıcılarından biri olarak tanıtan Emîr Husrev'in böyle bir hâdiseyi atlamış olması mümkün gözüküyor. Bu nedenle Firişte'nin bu çelişkili kaydını Lal (*a.g.e.*, s. 350-353)'in yaptığı gibi şüpheyle karşılamak herhalde yanlış olmayacaktır.

¹⁴⁰ *Cam. Hist. of Ind.*, III, s. 487.

¹⁴¹ *Hazâ'in*, s. 90.

¹⁴² *Târîh-i Firûz-şâhî*, s. 333

len ganimetin 612 fil, 96 bin menn altın, sandıklar dolusu mücevher ve 20 bin attan oluştuğunu ifade etmektedir.

Melik Nâ'ib Kâfûr, (4 Zilhicce 710/24 Nisan 1311)'da Madura'dan ayrıldı. Yanında Dvârasamudra racası Vîra Ballala Deva'nın oğlu Vîr Virpakşa da vardı. Vîr, muhtemelen yıllık haracın ödenmesini garanti altına almak için rehin alınmış ve 1313 yılına kadar Delhi'de kalmıştır¹⁴³. Halacî ordusu, nihâyet uzun bir yolculuktan sonra, başkent Delhi'ye ulaştı (4 Cemâzûlâhır 711/18 Ekim 1311). Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, Sîrî'deki¹⁴⁴ Hezâr-sütûn Sarayı'nın önünde bütün melikler, emîrler ve halkın huzûrunda, Melik Nâ'ib Kâfûr ile sefere katılan diğer ordu kumandanlarını kabul etti ve güney Hindistan'ın fethinde gösterdikleri üstün başarı dolayısıyla, çeşitli hediyeler vererek onları ödüllendirdi¹⁴⁵.

Üçüncü Devagiri Seferi

Telingana racası Pratap Rudra Deva, hicrî 711 yılı sonlarında (mîlâdî 1312 başları), Delhi'ye 20 adet fille birlikte bir mektup göndermiş ve Melik Nâ'ib Kâfûr ile yaptığı anlaşmaya uyarak, ödemeyi taahhüd ettiği hazineyi teslim etmek için Devagiri'de hazır olduğunu, sultanın hazineyi almak üzere bir adamını görevlendirmesini beklediğini bildirmişti¹⁴⁶.

Diğer taraftan Devagiri racası Ramaçandra Deva 1312 yılında ölünce, yerine oğlu Singhana Deva geçmiş ve Sultan Alâeddîn'e itaati reddederek, bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Bunun üzerine Melik Nâ'ib Kâfûr, Sultan Alâeddîn'den kendisini Raca Pratap Rudra'nın gönderdiği haracı almak ve Singhana Deva'yı cezalandırıp isyancıları Dekken'den uzaklaştırmak amacıyla Devagiri'ye yollaması talebinde bulundu. Kâfûr'un bu isteği uy-

¹⁴³ *Encyclopaedia of India*, XXIX, Karnataka, s. 29.

¹⁴⁴ Sîrî, adını eski Delhi şehrinin 2 km. kuzeyinde bulunan Sri köyünden almıştır. Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh, 1303 yılında Çağatay Moğolları'nın Delhi'yi kuşatması üzerine Sîrî'yi müstahkem bir mevzi haline getirmişti. Fakat hem Moğol akınlarının bu tarihten sonra da devam etmesi, hem de çıkan isyanlar sebebiyle Sîrî'de yeni bir kale ve saray inşa ettirmiş ve ömrünün sonuna kadar burada ikâmet etmiştir. Sîrî kalesinin kalıntılarının bir kısmı bugün Şâhpûr köyünde bulunmaktadır (Bk. J. Burton-Page, "Dihli" mad., *E²*).

¹⁴⁵ Berenî (aynı yer), Sultan Alâeddîn'in emîr ve meliklere Ma'bar seferi dönüşünde, mertebelerine göre, yarım menn, 1 menn, 2 menn ve 4 menn ağırlığında altın hediye ettiğini kaydetmektedir.

¹⁴⁶ Berenî, *Târih-i Firûz-şâhî*, s. 334.

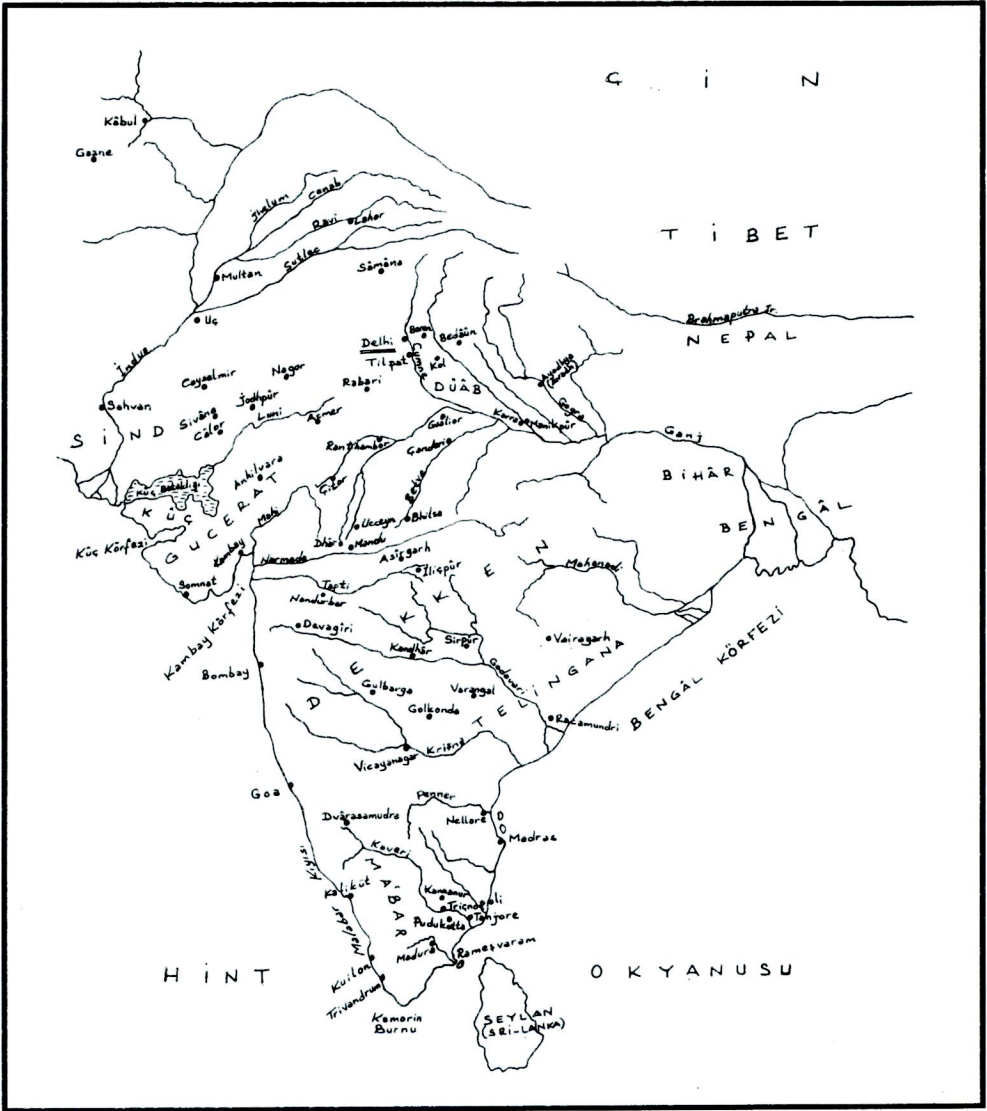
gun görüldü ve sultan tarafından Singhana'yı ortadan kaldırmakla görevlendirilerek Devagiri vâlisi tayin edildi.

Melik Kâfûr, hızla Devagiri'ye doğru yürüdü. Devagiri ordusu, Kâfûr'un kumandasındaki Halacî kuvvetlerine karşı koyamayarak mağlup oldu. Singhana Deva da savaşta ölenler arasındaydı (712/1312-1313). Devagiri Racialığını yeniden itaat altına alan Melik Kâfûr, Telingana'ya yakın yerlerdeki birkaç şehire akınlar düzenledi ve Halacîler'in hâkimiyetine girmekte direnen Dekken'deki Hindûlar'ın son kalıntularına da boyun eğdirdi. Kâfûr yaklaşık olarak 1314 yılına kadar Devagiri'de kaldı. Bu süre zarfında, Telingana ve diğer Hindû racialıklarından gelen haracı Delhi'ye gönderdi ve bölgede âsâyîşi temin etti¹⁴⁷.

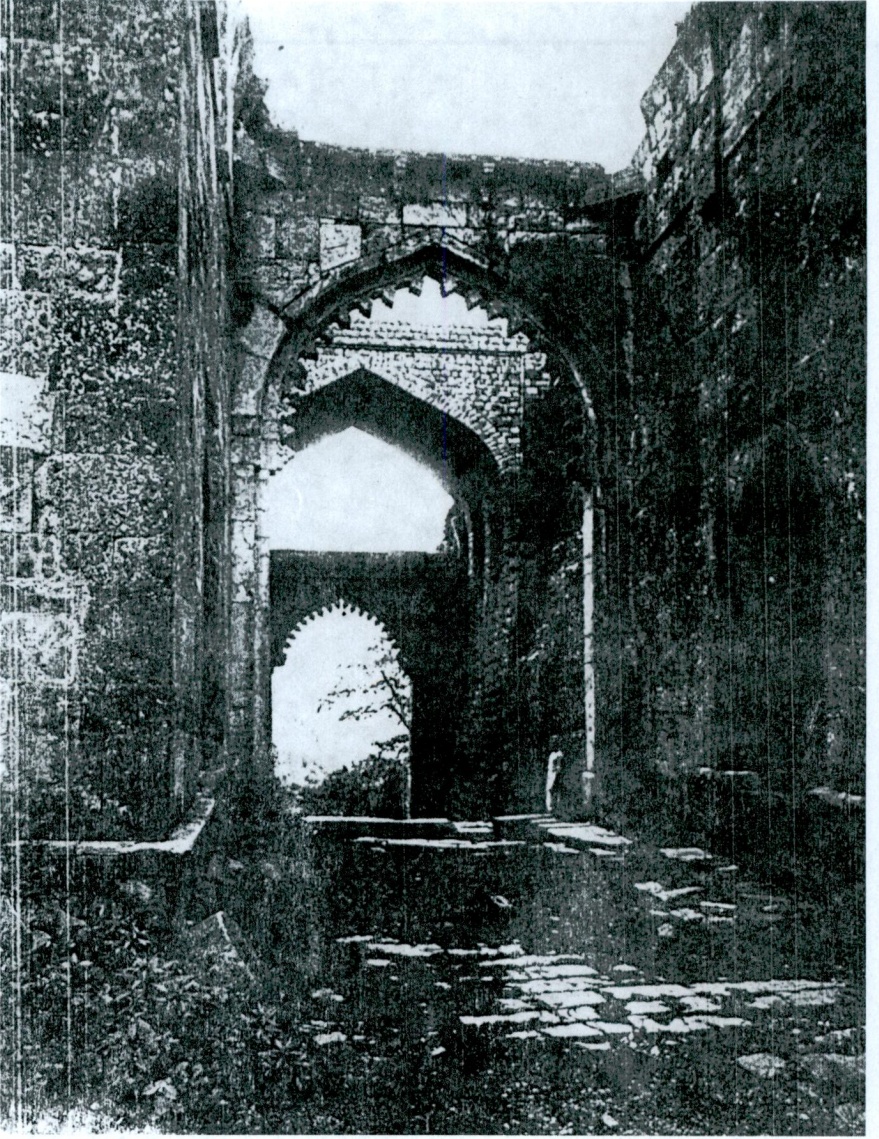
Sonuç olarak, Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh'ın geniş çaplı fetih siyâseti sâyesinde, Delhi Türk Sultanlığı kuzeyde Gazne'den¹⁴⁸ Hindistan'ın en güney ucundaki Ma'bar kıyılarına kadar uzanan, muazzam bir imparatorluk haline gelmişti. İtaat altına alınan Hindû racialıklarından elde edilen ganimetler ve alınan vergiler ile devlet hazinesi dolmuş, halk ise ekonomik açıdan refaha kavuşmuştu. Artık bütün Hindistan toprakları, tarihte ilk kez tek bir hükümdarın, Sultan Alâeddîn Halacî'nin hâkimiyeti altında idi. Hepsinden önemlisi, Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî, İslâm dinini Hindistan'ın en güney ucuna kadar taşıyan "ilk Türk hükümdarı" olma vasfını kazanarak, bu ülkede Türk-İslâm hâkimiyetinin ve kültürünün sonraki yüzyıllarda da varlığını sürdürmesine öncülük etmiştir.

¹⁴⁷ Finişte, *Gülşen*, I, s. 122; Ayrıca bk. Lal, *a.g.e.*, s. 255-257; *Adv. Hist. of Ind.*, s. 306.

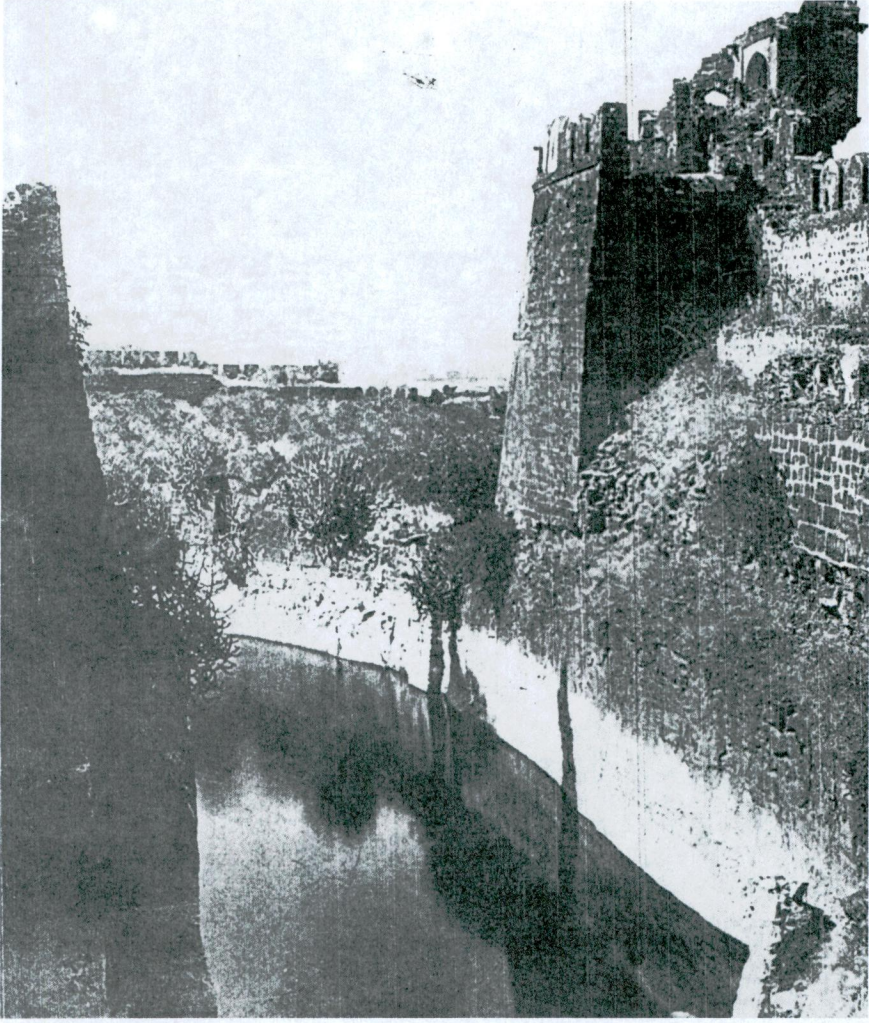
¹⁴⁸ Emîr Husrev'in *İ'câz-ı Husrevî* adlı eserinde yer alan tarihsiz bir mektuptan Gazne'de hutbenin Sultan Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî adına okunduğunu öğrenmekteyiz (Bk. Elliot-Dowson, *a.g.e.*, III, s. 566-567; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 313-314).

S. Halûk Kortel

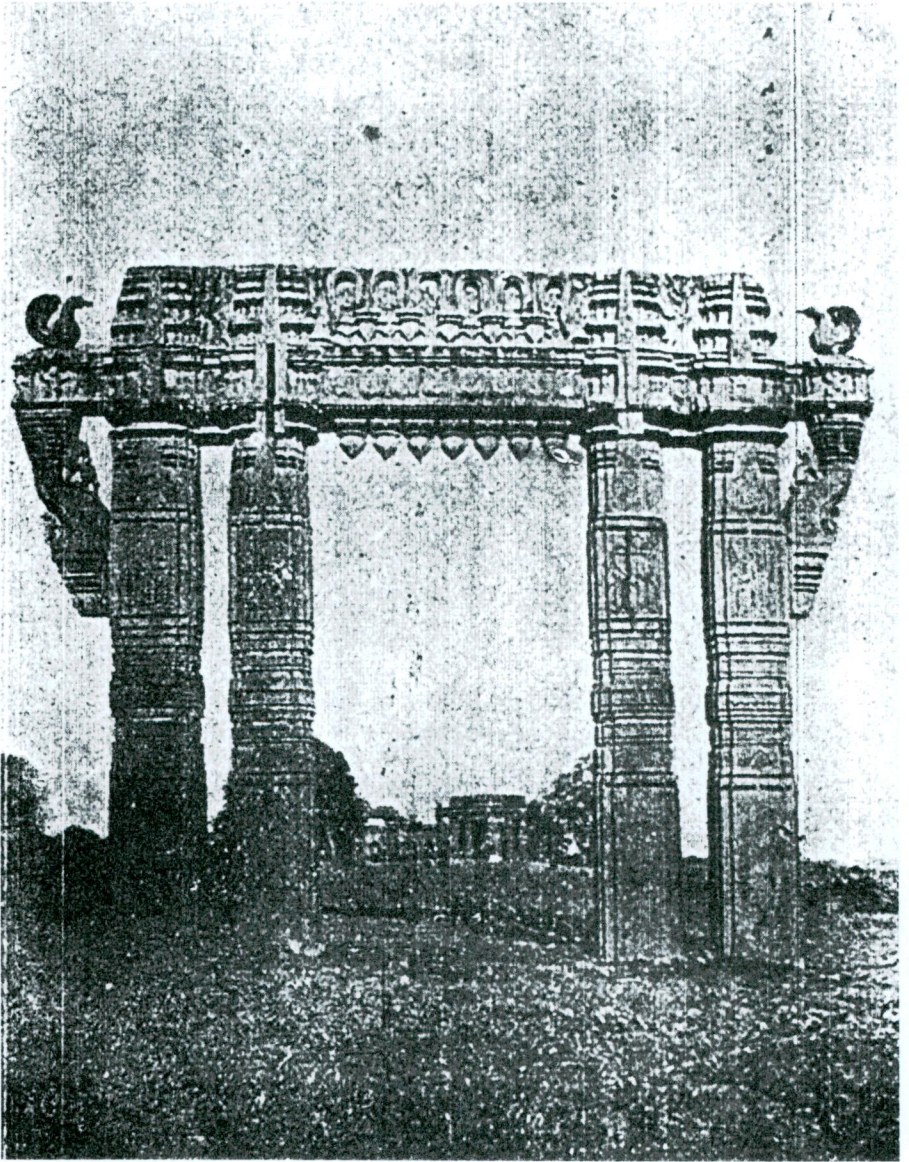

Levha I – Mandû (Delhi Kapısı içinden görünüşü).

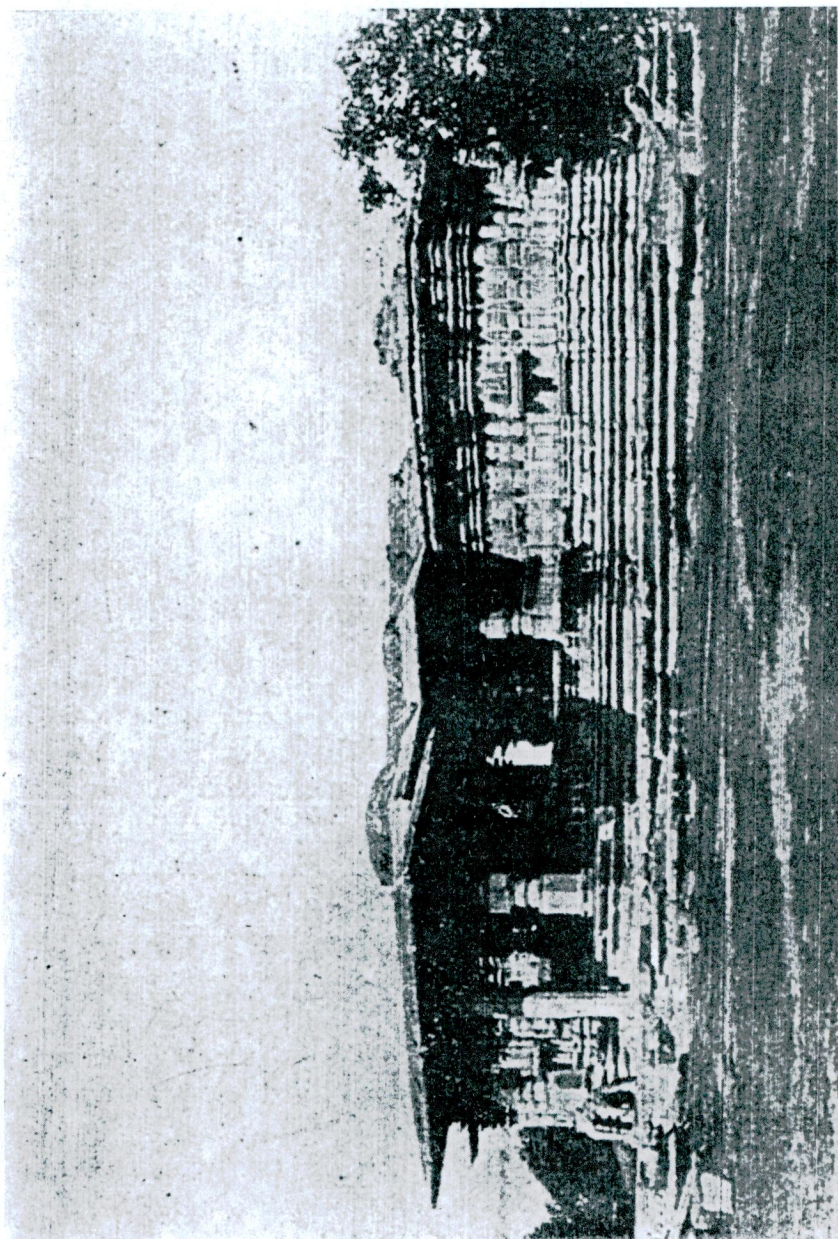

Levha II – Devagiri (Devletâbâd), kale hendeği ve burçlar.

S. Halük Kortel

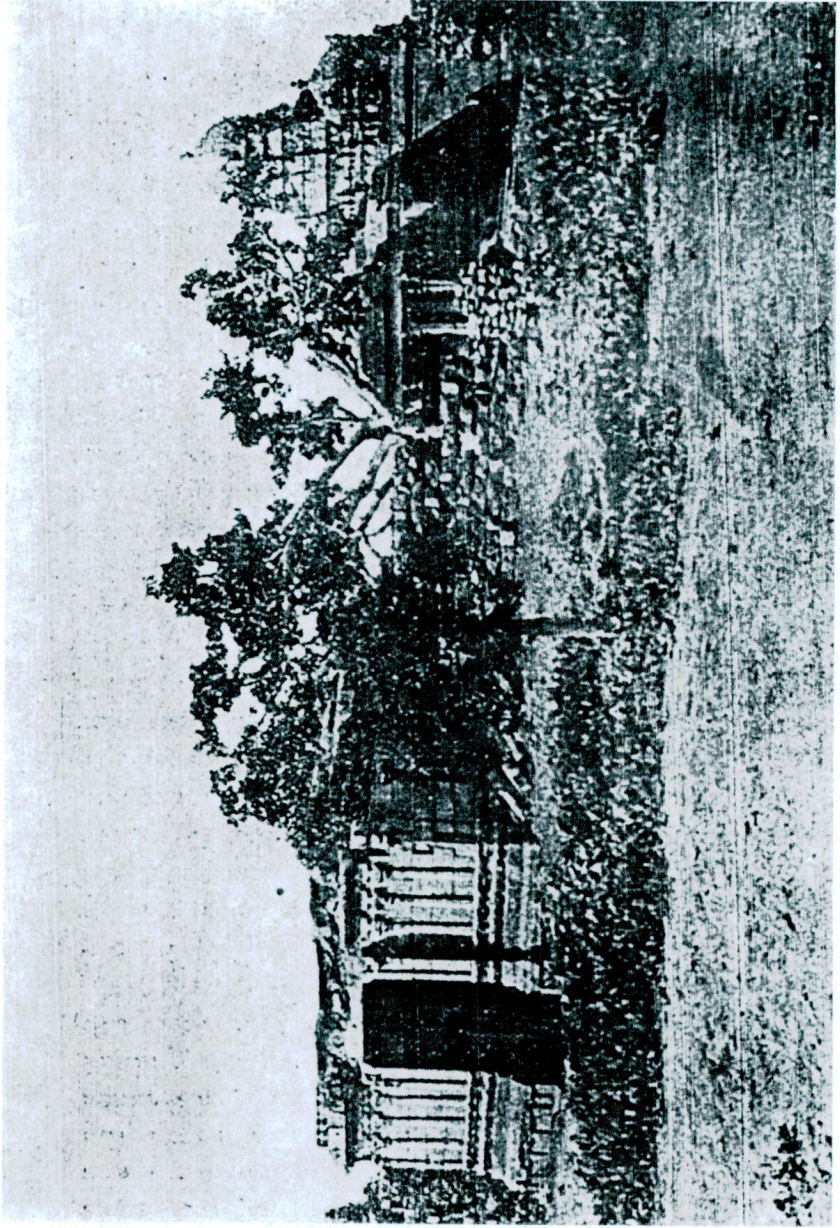

Leyha III – Varangal, kale ve tapınak kalıntıları.

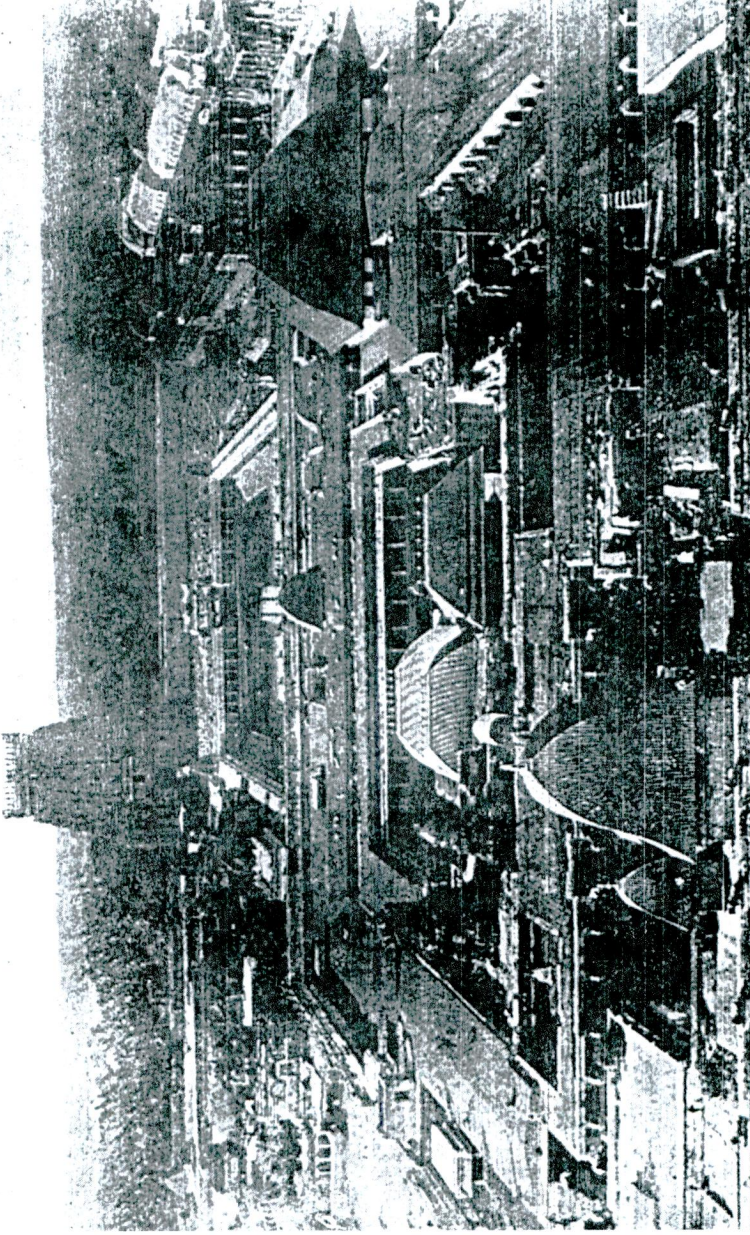

Levha IV – Hanumakonda Tapınağı (Varaqal).

S. Halûk Kortel

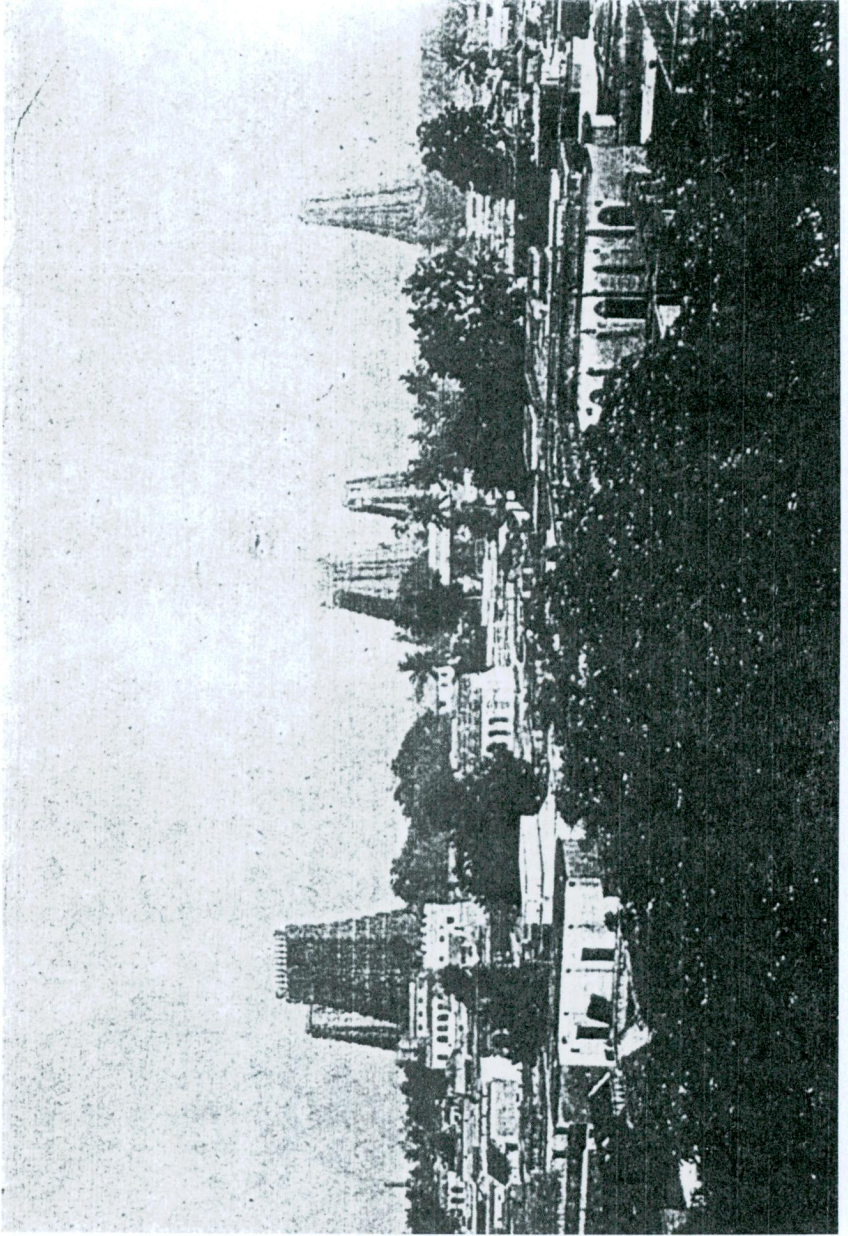

Levha V - Kananûr (Kandür), Şehir ve tapınaktan bir görünüşü.

Levha VI – Brahmâpûri (bugünkü Çidambaram), tapınak ve havuzu.

S. Halûk Kortel

Levha VII - Madura. Şehrin genel görünümü.